

Маријана КОКАНОВИЋ-МАРКОВИЋ*

ТРАГОМ ПРВОГ КЛАВИРА У КАСТЕЛ ЛАСТВИ — ПРИЛОЗИ ИСТОРИЈИ ГРАЂАНСКЕ КУЛТУРЕ ПАШТРОВИЋА

Сажетак: Браћа Крсто и Јово М. Греговић, Паштровићи из Кастел Ластве (данас Петровац на Мору), који су богатство стекли у Цариграду средином 19. века, по повратку у завичај саградили су лепу и велику кућу која је имала два салона. Јово Греговић је у Цариграду оженио Гркињу Катину Станаки, која је у Кастел Ластву донела први клавир, седамдесетих година 19. века. Луксузни салони браће Греговић, опремљени стилским намештајем и сликама, а Јовов и са клавиром, несумњиво су били место окупљања и дружења, где су гости имали прилику да слушају музицирање на клавиру његове супруге. О значају који се у дому породице Греговић придавао образовању и уметности најбоље сведоче њихови потомци: Душан Ј. Греговић, угледни дипломата и председник *Занатлијској ијевачкој и шамбурашкој друштва* на Цетињу и Марко К. Греговић, један од првих школованих сликара у Црној Гори. Забелешка о првом клавиру у Кастел Ластви отвара прозор у свет заборављених грађанских салона породице Греговић, у којима су прве додире са уметношћу имали Душан и Марко Греговић. Пратећи судбину клавира, расплиће се и „невидљива“ женска историја породице Греговић, почев од Гркиње Катине Станаки, која је прва музицирала на њему, преко њене кћерке Драгиње и унук Анастасије, које су музичко образовање стекле у женским заводима, какви су били Ђевојачки институт на Цетињу и француска школа за девојке у Цариграду, до праунуке Лидије која је живела у

* Др Маријана Кокановић-Марковић, ванредни професор, Академија уметности, Универзитет у Новом Саду

Канади и САД и била пијанисткиња. Као симбол грађанске културе 19. века, први клавир у Кастел Ластви у локалним оквирима добија и предзнак европеизације и модернизације: од салонског музицирања у дому Греговића, до првих весника модерне Црне Горе на пољу уметности и дипломатије кроз делатност Марка и Душана Греговића.

Кључне речи: Кастел Ластва, клавир, Крсто М. Греговић, Јово М. Греговић, Катина Станаки, Душан Ј. Греговић, Марко К. Греговић.

ГРАЂАНСКИ САЛОНИ КРСТА И ЈОВА ГРЕГОВИЋА

Почетком 19. века Кастел Ластва или скраћено Кастио (данашњи Петровац на Мору) почиње да се развија као насеље, да би убрзо, као саобраћајно и трговачко, постало и управно средиште источног дела Паштровића.¹ Средином столећа Кастел Ластва је имала 265 становника, а деведесетих година тај број се повећао на 400.² Дионисије Миковић и Антоније Вучетић 1905. године у дубровачком листу *Срђ* доносе живописну слику места, која сведочи о његовом убрзаном развоју:

„Ово је село при мору, најљепше и, како рекосмо, највеће, јер ниједно друго село у Паштровићима нема толико домова, 62, ни толико душа, 494, колико Ластва, а има много мјесне трговине. [...] Сада при обали, а у дужини од *Кашћела* до *Малоја брда* наредале се 42 лијепе, у тврдо саграђене, двоподне и троподне породичне куће! А више овијех по брежуљцима, по стрменицама и по равницама растркане су 22 такођер породичне куће; а у ове спада и мали скуп кућа *Мединов кри*, ваљда тако прозванијех стога, што је мјесто обилато с вељијем кршима и што ту само Медини обитавају! Мјесто има изглед симпатичне варошице [...].

¹ Искрену захвалност упућујем Душану Медину на подстицају за ово истраживање, драгоценим консултацијама и секундарној литератури, као и омогућавању увида у копије рукописа Ника Лукина Перзића (Државни архив Црне Горе — Архивски одсек Будва) и матичне књиге (Мјесна канцеларија, Петровац на Мору), без чега писање овога рада не би било могуће.

² Јован Вукмановић, *Паштровићи. Антрополошко-географско-етнолошка истраживања*, Цетиње, [д. и.], 1960, 437.

У селу постоје православна црква св. пророка *Илије* и св. апостола *Томе*, а бивша православна црква св. мученика *Вида* сада је римокатоличка [...]. Село има основну школу и српску читаоницу и поштарско-брзојавни уред; а у са-моме *Лазарети*у и *Каићелу* постоји и једна посада ћ. и кр. Војништва.“³

У првој половини 19. века становници Кастел Ластве, као и оста-ли Паштровићи, одлазили су у печалбу у Османско царство, Ру-сију и Америку, где су стицали иметак, а неки од њих су се потом враћали у родни крај, куповали имања, градили куће и успешно се бавили трговином и земљорадњом. Имућни појединци децу су школовали у иностранству.⁴ Иметком, знањима и новим култур-ним навикама, стеченим за време школовања или рада у развијени-јим и богатијим срединама и државама, појединци су дали знача-јан допринос развоју и јачању грађанске културе у Кастел Ластви, а међу њима се посебно истичу старе паштровске породице (Гре-говић,⁵ Медин, Перaziћ и Суђић).⁶

³ Дионисије Миковић, Антоније Вучетић, „Паштровићи“, *Srd*, IV/ 11, 12 (30. јуна 1905), *Dubrovnik*, 491–492.

⁴ Мирослав Лукетић, „Душан Греговић“, у: *Културна баштина I*, избор, ЈУ Народна библиотека Будве, Паштровски алманах, Будва, Штампар Макарије, Београд, 2019, 105.

⁵ Јован Вукмановић пише да се данашње братство Греговић „прозвало“ по Григорију Миковићу, који је по предању изградио Цркву Св. Илије у Ка-стел Ластви. Братство се први пут помиње 1475. године. По народном преда-њу потичу из јужног дела Македоније, одакле су избегли пред најездом Тура-ка, населивши се прво у Новосељу, одакле су дошли у Калудерац, а потом у Голубовиће (Буљарица). Крајем 18. века доселили су се у Кастел Ластву (Јован Вукмановић, *Паштровићи. Антрополошко-етнолошка истраживања*, Це-тиње, [д. и.], 1960, 116).

Нико Л. Перaziћ истиче да су се Греговићи бавили „трговином и разним предузећима онога доба“, те да су се увек „одвајали као господа“ (Нико Л. Пе-разић, „Ластва“, у: *Приче о догађајима по чујању на терену Оштинине Паштров-ске*, 1954–1955. Из збирке фотокопија бр. 51 (ПОПЕР), Државни архив Црне Горе Цетиње — Архивски одсек Будва. Рукопис „Ластва“ Љиљана Зеновић Краповић је приредила и објавила у *Паштровском алманаху* 2016. године (стр. 405–415)).

⁶ Детаљније види: Сава Накићеновић, *Бока. Антрополошко-етнолошка студија*, фототипско издање, ЦИД Подгорица, Јавна установа Градска библиотека и чи-таоница Херцег Нови, Херцег Нови, 2012, 437–439.

Браћа Крсто (1817–1886) и Јово Митров Греговић (1820–1894) су, захваљујући предузетничком духу, богатство стекли у Цариграду,⁷ где су имали каменоломе и „испоручивали камен за градњу султанових двора ‘Долма башче’“.⁸ Реч је о познатој палати Долмабахче, саграђеној у периоду између 1842. и 1856. године, по узору на модерне европске палате, а по жељи султана Абдулмецида I.⁹ Након повратка у завичај, браћа Греговић су саградила лепу и велику кућу, коју хроничар Петровца Нико Л. Перазић,¹⁰ средином прошлог столећа, истиче као „онда па још и данас најљепшу кућу у Петровцу, баш ту исту и једину у којој данас постоји хотел Сутјеска“.¹¹ Кућа је била саграђена за оба брата, а „сваки од њих имао је салон умјетнички намолован“.¹² Захваљујући Перазићевом рукопису, познато је да је Јово Греговић у Цариграду оженио „неку отмену Гркињу“,

⁷ Није познато када су Греговићи тачно боравили у Цариграду. Нико Л. Перазић наводи: „Ова браћа још прве половине 19. вијека отишла су у Цариград“ (Нико Л. Перазић, *Пашићровски њојединци (личности) кроз XIX и њрву њоловину XX вијека*, I и II дио. Из збирке фотокопија бр. 51 (ПОПЕР), Државни архив Црне Горе — Архивски одсјек Будва).

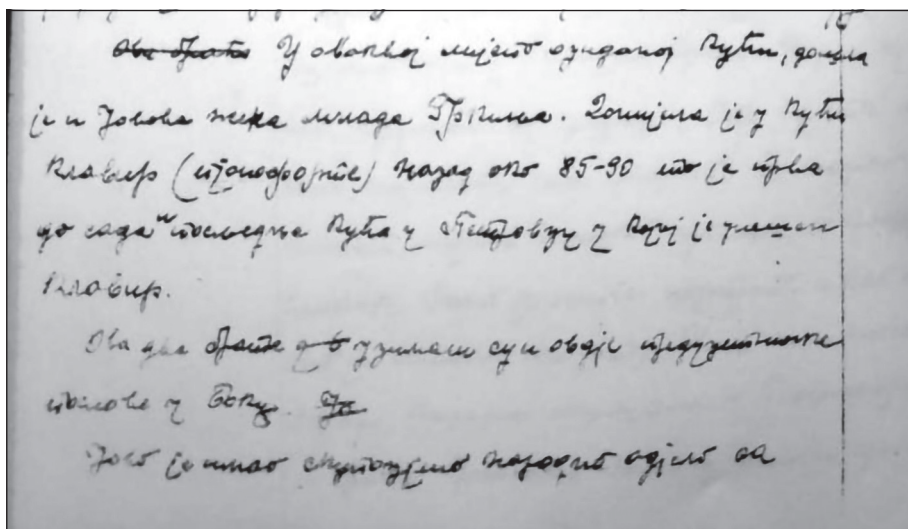
⁸ *Истѡ*.

⁹ Zeynep Tarim Ertuğ, „Dolmabahçe Palace“, In: *Encyclopedia of the Ottoman Empire*, ed. Gábor Ágoston, Bruce Masters, Facts on File, New York, 2009, 186–188.

¹⁰ Нико Лукин Перазић (1885–1958) рођен је у селу Режевићи, а највећи део живота провео је у Кастел Ластви / Петровцу на Мору. Говорио је више страних језика и дао је значајан допринос развоју културе, образовања, спорта и туризма у завичају. Као вредни хроничар свог краја, сачувао је од заборава драгоцене податке, који и данас чине значајно упориште истраживачима Паштровића. Детаљније видети у: Душан Медин, Ванеса Будимић Вуковић, „О запису *Назив сѡабала насађених у Пејировцу* Ника Лукина Перазића“, *Бока: зборник радова из науке, кулѡуре и умјетности*, 36, Херцег Нови, 2016, 261.

¹¹ Нико Л. Перазић, *Пашићровски њојединци (личности) кроз XIX и њрву њоловину XX вијека*, I и II дио. Из збирке фотокопија бр. 51 (ПОПЕР), Државни архив Црне Горе — Архивски одсјек Будва.

¹² Перазић истиче да су оба салона браће Греговић, нажалост, уништена приликом унутрашњег преуређења куће 1946. године за потребе хотела „Сутјеска“, иако се у њима „умјетност била потпуно очувала“, а постојала је и иницијатива да се сачувају: „Наши људи са Цетиња говорили су да треба та два салона сачувати као умјетност. Али приликом унутрашње прераде за хотел уништени су“ (Нико Л. Перазић, *Пашићровски њојединци (личности) кроз XIX и њрву њоловину XX вијека*, I и II дио. Из збирке фотокопија бр. 51 (ПОПЕР), Државни архив Црне Горе — Архивски одсјек Будва).

Слика бр. 1: Нико Л. Перазић, *Пашићровски њојединци (личности)* кроз XIX и прву њоловину XX вијека, I и II дио. Из збирке фотокопија бр. 51 (ПОПЕР), Државни архив Црне Горе — Архивски одсјек Будва

Катину (рођену Станаки),¹³ која је у Кастел Ластву донела први клавир. До педесетих година 20. века био је то једини клавир у месту: „Донијела је у кући клавир (пјанофорте) назад око 85–90 то је прва до сада и посљедња кућа у Петровцу у којој је унешен клавир“.¹⁴

Први клавир у Кастел Ластву стигао је вероватно 1872. или 1873. године,¹⁵ двадесетак година касније од првог клавира који је на цр-

¹³ У Перазићевом рукопису, литератури о старој Кастел Ластви, као и у прегледаним родословима братства Греговић, није било наведено име Јовове супруге. Истраживањем три генерације жена из породице Греговић из Кастел Ластве, од седамдесетих година 19. до средине 20. века, утврђено је и име Катине Станаки, а увидом у преписе матичних књига (Мјесна канцеларија Петровац на Мору). Детаљније видети у: Marijana Kokanović Marković, Dušan Medin, „Neispisana ženska istorija porodice Gregović iz Kastel Lastve u kontekstu građanske kulture“, у: *Žensko nematerijalno kulturno nasljeđe Crne Gore: Nove tape, rodne perspektive*, ur. Nataša Nelević, NVO Nova — Centar za feminističku kulturu, Podgorica, 2020, 26.

¹⁴ Нико Л. Перазић, *Пашићровски њојединци (личности)* кроз XIX и прву њоловину XX вијека, I и II дио. Из збирке фотокопија бр. 51 (ПОПЕР), Државни архив Црне Горе — Архивски одсјек Будва.

¹⁵ Катина и Јово Греговић су кћерку Драгињу добили у Цариграду 10. јула 1871, а син Душан рођен је у Кастел Ластви 1. јула 1873. године, што указује да

ногорски двор 1855. године донела млада невеста књаза Данила I Петровића Његоша Даринка, рођена Квекић. Пореклом из угледне и богате тршћанске породице,¹⁶ Даринка је у црногорску престоницу донела многе европске обичаје и унела знатне измене на двору: почев од увођења дворске етикеције и опреме у уређењу двора, као и нових видова дружења. Изузетно образована, поред српског, говорила је четири језика (италијански, латински, руски, француски, латински), свирала клавир и волела да чита. Старом двору (Биљарди) на Цетињу дала је отмен изглед, а организовала је и забаве на којима су играни валцери и други интернационални модерни плесови, задивљујући присутне својим свирањем на клавиру.¹⁷

Будући да се и у Перазићевом рукопису указује на „отмено“ порекло Јовове супруге, која је са собом донела клавир, несумњиво је да је она у младости стекла и музичко образовање, које је у 19. веку улазило у редовне оквире општег образовања, а посебно за женску децу.¹⁸ Клавир је био репрезент богатства и образовања у идеалном јединству и као такав заузимао је централно место

су се највероватније доселили 1872. или 1873. године. Подаци о датумима рођења преузети су из преписа матичних књига у Петровцу на Мору. Детаљније видети у: Marijana Kokanović Marković, Dušan Medin, „Neispisana ženska istorija porodice Gregović iz Kastel Lastve u kontekstu građanske kulture“, 26.

¹⁶ Даринка Петровић Његош (1838–1892) је била кћерка велетрговца и бродовласника Марка Квекића, родом из Херцег Новог, који се у Трст доселио 1820. године. Из брака са грофицом Јелисаветом Катарином Мирковић имао је синове Николу и Јована и кћери Аделаиду и Даринку, а својој деци обезбедио је одлично образовање (Бојана Миљковић Катић, „Квекић, Марко“, *Српски биографски речник*, 5, Кв–Мао, главни уредник Чедомир Попов, Матица српска, Нови Сад, 2011, 30–31).

¹⁷ Spiridon Gopčević, *Montenegro und die Montenegriner*, Verlag von Hermann Fries, Leipzig, 1877, 34–39; Marija Delić, *Darinka Petrović — glamurozna crnogorska knjeginja*, <http://www.srpskilegat.rs/darinka-petrovic-glamurozna-crnogorska-knjeginja/?pismo=lat> (pristup: 7. 4. 2020).

¹⁸ Музичко образовање, а пре свега умеће свирања клавира, имало је значајну улогу у васпитању и образовању младих, а посебно девојака. Овакав концепт образовања био је повезан с општевладајућим ставом да је жена од рођења била предиспонирана за мајку и супругу, те да јој је припадала приватна сфера деловања. Стога је код женске деце акценат био на васпитању и неговању типично женских вештина и умећа (свирање неког инструмента, учење страних језика, плес, ручни радови, одржавање и вођење домаћинства). Види: Маријана Кокановић Марковић, *Друштвена улога салонске музике у животи и*

у грађанским салонима. Поседовање клавира указивало је не само на финансијску моћ породице већ и на образовање и припадност високом друштву, којем су браћа Греговић несумњиво припадала.¹⁹ Луксузни салони браће Греговић, опремљени стилским намештајем и сликама, а Јовов и са клавиром, несумњиво су били место окупљања и дружења, где су гости имали прилику да слушају музицирање на клавиру његове супруге Катине. Овакав вид салонских дружења, уз обавезно музицирање на клавиру, значајан је показатељ грађанског начина живота, тако карактеристичног широм Европе у разматраном периоду. Несумњиво је клавир „у ондашњој невеликој и патријархално устројеној Кастел Ластви, у којој су се тек назирали обриси грађанског начина живота, будио интересовање и привлачио пажњу“.²⁰

Браћа Греговић су након повратка из Цариграда предузетничке послове развијали у Бару, а били су и у пријатељским односима са владарском династијом Петровић Његош и увек добродошли на црногорском двору. Крсто Греговић био је и повереник друштва Матице далматинске у Задру за Кастел Ластву, 1864. године,²¹ чија је прва главна скупштина одржана само годину дана раније, 26.

систему вредности српској грађанства у 19. веку, Музиколошки институт САНУ, Београд, 2014, 116–141.

¹⁹ Није тешко објаснити механизам како одређени предмети, под условима капиталистичког робног тржишта, постају статусни симболи: што је предмет у набавци скупљи, то је ексклузивнији његов карактер, јер се порастом набавне цене смањује круг потенцијалних купаца. Уколико је притом реч о луксузном предмету, његовим поседовањем циљана социјална категорија је још виша. Као симбол богатства и образовања, клавир је био смештен у најрепрезентативнијем простору дома, у салону, одакле је могла да зрачи његова симболичка снага. Било је очекивано да се купи клавир за ново кућанство, уколико га супруга већ није донела у мираз. У породичним часописима могли су се наћи савети за младе супружнике како да уштедом на другим стварима дођу до жељеног клавира. О друштвеној функцији и значају клавира у грађанском друштву 19. века погледати: Маријана Кокановић Марковић, *Друштво улога салонске музике у животној и систему вредности српској грађанства у 19. веку*, 110–141.

²⁰ Marijana Kokanović Marković, Dušan Medin, „Neispisana ženska istorija porodice Gregović iz Kastel Lastve u kontekstu građanske kulture“, 27.

²¹ „Imenik G. G. Matičinih povjerenikah u Dalmaciji i indje“, *Narodni koledar novi i stari za prestupnu godinu 1864*, uredio J. Sundečić kao odborski član Matice dalmatinske, izdan o trošku društva Matice dalmatinske, druga godina, u Zadru, tiškom Demarchi-Rougierovim, 116.

јула 1863. у дворани задарске народне читаонице,²² а 1875. његово име налази се и на списку редовних поротника за друго заседање Поротног двора у Задру.²³

О угледу другог брата, Јова Греговића, можда најбоље сведочи податак да је приликом посете аустроугарског цара Франца Јозефа I (Franz Joseph I) Боки Которској и Приморју, у мају 1875, предводио три стотине Паштровића, који су цара пратили од Кастел Ластве до врха Тројегоре, на тремеђи Књажевине Црне Горе, Аустроугарске монархије и Османског царства. У Кастел Ластви цара Франца Јозефа дочекао је паштровски начелник Мирослав Кажанегра, након чега је цар обишао школу и цркву, похваливши том приликом пароха Владимира Греговића. На свечаном ручку у Будви, уприличеном цару у част, Јово Греговић је такође био присутан, поред паштровског и будванског начелника и других угледних званица, међу којима је био и књижевник и политичар Стефан Митров Љубиша, захваљујући чијем залагању је и дошло до посете цара Франца Јозефа I Далмацији и Боки.²⁴

„Пратило је Његово Величанство око три стотине Паштровића лијепо ођевених и наоружаних, које је предводио вриједни и жарки родољуб Јово Митров Греговић. [...] Упркос рђавог времена, које се није очекивати могло на Ђурђевдан, Цар је хтио на ноге поћи на врх Тројегоре, гђе је граница турско-црногорска и аустријска, да види под собом Скадарско језеро и сву Црмничку нахију, па су му

²² „Prva glavna skupština društva Matice dalmatinske“, *Narodni koledar novi i stari za prestupnu godinu 1864*, uredio J. Sundečić kao odborski član Matice dalmatinske, izdan o trošku društva Matice dalmatinske, druga godina, u Zadru, tiskom Demarchi-Rougierovim, 104.

²³ Податак је објављен у листу *Avvisatore Dalmato — Objavitelj dalmatinski*, који је излазио средом и суботом у Задру („Notizie locali e provinciali — Mistni i pokrajinski glasovi“, *Avvisatore Dalmato — Objavitelj dalmatinski*, N. ro 89 — Zara, Sabato, 6 Novembre 1875, 3).

²⁴ У време цареве посете, Стефан Митров Љубиша (1822–1878) био је „до-кешки представник у Царевинском вијећу и у далматинском сабору“. Његов политички рад првенствено је био усмерен на борбу за равноправност језика, вероисповести и економски развој Боке и Далмације, у оквиру Хабзбуршке, а касније и Аустроугарске монархије. Детаљније видети: Мирослав Лукетић, „Стефан Митров Љубиша“, у: *Поменик Пашићровића I*, Банкада — Збор Паштровића, Петровац, 2000, 90.

магла и дажд бранили да види овај чаробан простор.“ [...] Међу огромним и непрекидним живио ступи Цар у стару Будву. [...] На Царевој соври били су позвани начелници Будве и Паштровића, оба пароха грацка, заступник Љубиша, и г. г. Јово Греговић, витез Мацаревић, Иван Перaziћ, судник и повјереник мјесни“.²⁵

О значају који су Крсто и Јово Греговић придавали образовању најбоље сведоче њихови потомци Марко К. Греговић и Душан Ј. Греговић, који су, како својим школовањем, тако и деловањем, оставили трајан допринос не само средини из које су потекли већ и знатно шире.²⁶

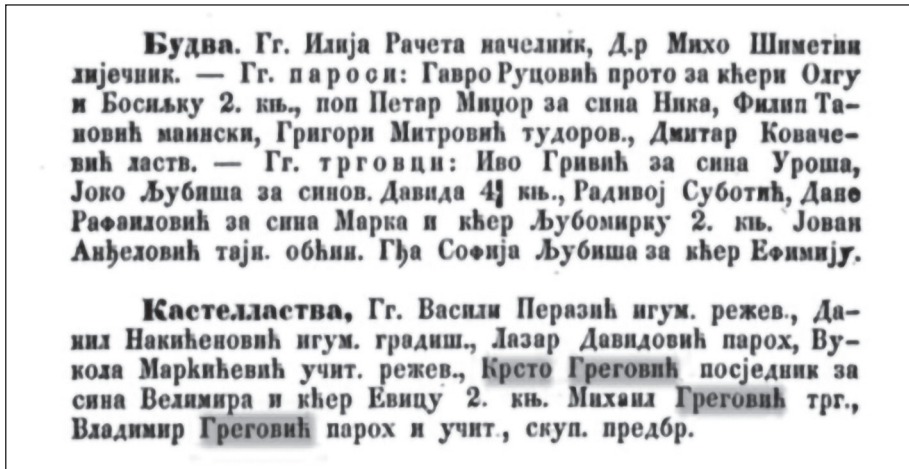
Слика бр. 2: Петровац на Мору средином 20. века. Кућа породице Греговић прва с леве стране. Картографско-географска збирка Националне библиотеке Црне Горе „Ђурђе Црнојевић“, NBCG 295FR

²⁵ „Будва 6 Маја“, *Zemljak*, III/41 (22. svibnja 1875), Zadar, 3–4.

²⁶ У овом раду у фокусу истраживања су били мушки потомци породице Греговић. Породична историја Греговића из женске визуре представљена је у раду: Marijana Kokanović Marković, Dušan Medin, „Neispisana ženska istorija porodice Gregović iz Kastel Lastve u kontekstu građanske kulture“, 23–43.

МАРКО К. ГРЕГОВИЋ: СЛИКАР И ИКОНОПИСАЦ

Крсто Митров Греговић и Тонина (девојачки Маркићевић) имали су више синова и једну кћер Росанду, коју су звали Ева и Евица.²⁷ Нико Л. Перaziћ пише да су Крстови синови „одрасли и школовани у Русији — Одеса“, те да су сви умрли „млади као студенти“ од туберкулозе, изузев најмлађег Марка.²⁸ Колико се у породици Крста Греговића водило рачуна о образовању деце указује и податак да је, поред других угледних грађана Кастел Ластве, наведен као пренумерант за сина Велимира и кћер Евицу за лист *Србско-далматински маџазин*²⁹ за 1870/71. годину.³⁰

Слика бр. 4: Попис пренумераната из Будве и Кастел Ластве у *Србско-далматинском маџазину*, 1870/71, 148.

²⁷ Драгана Ивановић, „Биографија“, у: *Марко Греговић. Стогодишњица прве самосталне изложбе слика у Црној Гори*, Модерна галерија Будва, Будва, 1997.

²⁸ Нико Л. Перaziћ, *Паштровски појединци (личности) кроз XIX и прву половину XX вијека*, I и II дио. Из збирке фотокопија бр. 51 (ПОПЕР), Државни архив Црне Горе — Архивски одсјек Будва.

²⁹ *Србско-далматински маџазин* је био најстарији литерарни годишњак који је излазио у Боки и Далмацији (1836–1873). Покренуо га је Божидар Петрановић, а потом су га уређивали Ђорђе Николајевић и Герасим Петрановић.

³⁰ „Гг. Предбројници.“, *Србско-далматински маџазин за годину 1870–1*, уредно Герасим Петрановић, консисторјални и М. Драговића Архимандрит, година XXIX, у Задру, Печатња Нар. Листа, 148.

Најмлађи син Крста Греговића, Марко (1867–1941), био је академски сликар, школован у Бечу. Основно образовање стекао је у родној Кастел Ластви, а како је рано испољио дар за сликање уписао је Академију ликовних уметности у Бечу (општи одсек за сликарство) школске 1884/85, где је остао „неколико година“.³¹ Интересантно је да се 1885. године и први школовани црногорски композитор Јован Иванишевић (1861–1889), родом са Цетиња, обрео у Прагу, како би се посветио студијама музике на Оргуљској школи.³² Иванишевић је своје школовање окончао 1889. године са положеним државним испитом за учитеља музике. Нажалост, исте године је трагично изгубио живот, клизајући се преко залеђене Влтаве.³³

Чињеница да је Греговићев сликарски таленат запажен у детињству указује на значај који се у окриљу породице придавао уметности. Након студија, Марко Греговић се вратио у родни крај, где је наставио уметничку делатност. Поред тога што припада првој генерацији школованих сликара, приредио је и прву самосталну изложбу у Црној Гори, а текстови објављени том пригодом у *Гласу Црнојорца* у историји црногорске уметности тумаче се као „нека врста претходнице ликовне критике“.³⁴

У рубрици „Домаће вијести“, анонимни аутор у чланку „Греговићеве слике“ извештава о изложби приређеној 26. јула 1896. у салону Вулетићеве гостионе на Цетињу. Том приликом изложене су две слике: „Црногорац на стражи“ и „Свети Петар и Павао“. Већ у овом кратком осврту указано је „на лијеп таленат умјетников“.³⁵ Сliku

³¹ Драгана Ивановић, „Сто педесет година од рођења сликара Марка Греговића“, у: Д. Медин (ур.) *Марко К. Греговић. 150 година од рођења (1867–2017). Слике и иконе* [каталог изложбе], ЈУ Музеји и галерије Будве, Будва, 2017, 4–5.

³² Milica Gajić, „Jovan Ivanišević — Pokušaj rekonstrukcije njegove biografije“, *Zvuk*, 2, Сарајево, 1980, 65; Маријана Кокановић, „Једно непознато писмо Јована Иванишевића“, *Зборник Матице српске за сценске уметности и музику*, 32–33, Нови Сад, 2005, 250–253.

³³ Јоцо Горњополски, „Црногорски умјетници“, *Босанска вила*, XXV/16, 17 (август 1910), Сарајево, 258.

³⁴ Драгана Ивановић, „Сто педесет година од рођења сликара Марка Греговића“, 3. Види и: Мирослав Лукетић, „Марко Крстов Греговић“, у: *Поменик Пашићровића I*, Банкада — Збор Паштровића, Петровац, 2000, 127–128; Александар Новаков, „Греговић, Марко“, *Српски биографски речник*, 2, В–Г, главни уредник Чедомир Попов, Матица српска, Нови Сад, 2006, 803.

³⁵ „Греговићеве слике“, *Глас Црнојорца*, XXV/31 (27. 7. 1896), Цетиње, 4.

„Црногорац на стражи“ грађани Цетиња су откупили и поклонили напуљском принцу Виторију Емануелу III (Vittorio Emanuele III), који се 10. августа 1896. верио са књегињом Јеленом Петровић Његош.³⁶ О угледу који је Марко Греговић уживао у круговима блиским двору сведочи и податак у *Гласу Црнојорца* да је његову слику одабрао „нарочити одбор цетињског грађанства“.³⁷ У истом броју објављена је и песма Радоја Рогановића Црногорца „Сретна свадба“, посвећена овом догађају.³⁸

Да је млади сликар Греговић био активан у културном животу родног града сведочи и податак о његовом учешћу у оснивању Српске читаонице у Кастел Ластви, 1890. године. Први председник Читаонице био је Стијепо (Стефан) Медин,³⁹ а међу оснивачима се, поред Ива Перазића, наводе и учитељ Јово Јавор и Марко Греговић. Била је то прва читаоница у Паштровићима, која је, попут других у приморским местима, имала за циљ да што ширем кругу грађанства омогући подстицање националне свести и народно просвећивање, те понуди књиге на матерњем језику, које су добављане из Цетиња, Београда, Новог Сада, Дубровника и других градова. Поред књига, Српска читаоница је била претплаћена

³⁶ Вјеридби књегињице Јелене и напуљског принца Виторија Емануела III био је посвећен читав број 33 *Гласа Црнојорца* од 10. августа 1896. године.

³⁷ „Дар принцу напуљском“, *Глас Црнојорца*, XXV/41 (6. 10. 1896), Цетиње, 4.

³⁸ Венчања у књажевској породици Петровић Његош била су повод за стварање пригодних уметничких дела. Поводом венчања књегињице Милице Петровић, Јован Иванишевић је компоновао песму Радоја Рогановића Црногорца „О вјеридби Њене Свјетлости Књегињице црногорске Милице са Његовим Царским Височанством Великим Књазом Петром Николајевићем“ („Умјетност“, *Глас Црнојорца*, XVIII/24 (11. 6. 1889), Цетиње). Поред хорске композиције, Иванишевић је објавио и верзију овог дела за соло клавир. О објављивању наведеног дела у Лајпцигу види: „Умјетност“, *Глас Црнојорца*, XVIII/35 (27. 8. 1889), Цетиње, 3.

³⁹ Стијепо (Стефан) Медин (1824–1897) поморски капетан и ктитор Цркве Св. Томе у Кастел Ластви 1885. године. За заслуге у ослободилачким ратовима против Османског царства, књаз Никола га је одликовао Даниловим орденом III степена. Као први председник Српске читаонице у Кастел Ластви, на **првој светосавској вечери** Читаонице, 1891. године, заједно са Ивом Перазићем дао је прилог за набавку намештаја. Залагао се и за образовање женске деце (Мирслав Лукетић, „Стјепо Медин“, у: *Поменик Паштровића I*, Банкада — Збор Паштровића, Петровац, 2000, 115–116). Види и: Владимир Н. Митровић, *Породица Медин* (рукопис), 1969. Захваљујем господину Слободану Митровићу из Будве на омогућавању увида у наведени рукопис.

на више листова и часописа (*Глас Црнојорца, Српска ријеч, Дубровник, Босанска вила, Врач и њојађач, Срћ*).⁴⁰

За време студија у Бечу, Марко Греговић се упознао с академским реализмом, који је касније најчешће примењивао у сликарском раду. Историчари уметности његов опус деле на три тематске целине: „портрети, религиозна композиција и пејзаж којим доминира историјска фигура“.⁴¹ У његовом стваралаштву посебно место припада управо портретима, на којима су „главни актери познати грађани с Приморја и Црне Горе“.⁴² Радио је на иконостасима у Приморју (Црква Св. Тројице у Манастиру Режевићи, новија Црква Св. Стефана на Светом Стефану, Црква Успења Богородице у Боретима, Црква Св. Тројице у Будви), али и у Босни и Херцеговини. Почетком 20. века деловао је у Мостару, где је осликао иконостас Саборне цркве, који је уништен у Другом светском рату.⁴³ У листу *Источник* из 1910. наводи се да је сликар „Марко Греговић из Мостара“ осликао и српску цркву у Тузли, чиме се указује и на време када је живео у том граду, али и на његове уметничке радове у Тузли и Требињу: „Иконостас је радио Србин Вуковић из Пеште, а иконе је моловао Марко Греговић из Мостара. Г. Греговић у колико је нама по чувењу познато, показао је своју сликарску способност при моловању икона требињске цркве, па је освјетлао себи образ и са иконама тузланске цркве. Иконе су рађене у византијско-српском штилу с понеким угледањем на руску иконографију“.⁴⁴

⁴⁰ Српска читаоница је 1906. добила властиту зграду, која је срушена у земљотресу 1979. године. У окриљу Читаонице, 1911. основано је Спортско-соколско друштво (*Istorijat Narodne biblioteke Budve*, <https://www.nbbd.me/istorijat/lang/lat> (приступ 20. 4. 2020)).

⁴¹ Драгана Ивановић, „Сто педесет година од рођења сликара Марка Греговића“, 4.

⁴² Највећи број портрета насликао је у периоду од 1888. до 1895. године, а међу њима се посебно издваја портрет митрополита црногорско-приморског Висариона Људише (1823–1884), родом такође из Паштровића, који је био и министар просвете и црквених дела Књажевине. Детаљније види: Драгана Ивановић, „Сто педесет година од рођења сликара Марка Греговића“, 5.

⁴³ *Истио*, 6.

⁴⁴ Ј. П., „Свечаност приликом хиротоније и иншталације АЕ и Митрополита зворничко-тузланског Госп. Илариона Радонића“, *Источник*, XXIV/ 11, 12 (1. јула 1910), Сарајево, 195.

Последње године живота Марко Греговић провео је у Београду, а становао је у Хотелу „Империјал“, који се налазио у Улици Васе Чарапића.⁴⁵ У његовим биографијама се истиче да је живео бојемским животом, па је брзо остао без очевог иметка. Греговићеве слике из овог периода уништене су за време Другог светског рата.⁴⁶ Умро је у сиромаштву, а сахрањен је о трошку београдске општине.⁴⁷ Након завршетка рата, губи се траг већини Греговићевих дела, не само оних која су се налазила у Београду⁴⁸ већ и у завичају.

ДУШАН Ј. ГРЕГОВИЋ: ДИПЛОМАТА И
ПРЕДСЕДНИК ЗАНАТЛИЈСКОГ ПЈЕВАЧКОГ И
ТАМБУРАШКОГ ДРУШТВА НА ЦЕТИЊУ

Јово Греговић је са Катином Станаки, поред сина Душана (1875–1923), имао и кћер Драгињу, као и старију кћерку Милицу, из првог брака са Јелом Состум (?).⁴⁹ Душан је завршио Гимназију

⁴⁵ Хотел је вероватно саграђен после Берлинског конгреса, 1878. године, а у њему су претежно одседали страни трговачки путници, као и домаћи гости из унутрашњости. У ресторану хотела служена су француска јела, точило се плзењско пиво, а били су доступни и разни домаћи и инострани часописи и листови. Било је то место где су се окупљали припадници либералне странке 1892. и 1893. године. Хотел је 1908. године имао 28 соба, као и сале за банкете и скупове. Зграда хотела срушена је 1968. године (*Најзначајнији хотели Београда 19. века*. <https://www.srbijaspace.com/blog/Najznacajniji-hoteli-Beograda-19-veka.html> (приступ 19. 1. 2021)).

⁴⁶ Драгана Ивановић, „Сто педесет година од рођења сликара Марка Греговића“, 6.

⁴⁷ Љубазношћу госпође Виолете Обреновић (ЈКП Погребне услуге Београд), дошла сам до података да је Марко К. Греговић преминуо 31. маја, а сахрањен 3. јуна 1941. године. Сахрану је извршила Државна болница ул. Трг. Прест. Петра 5, а опеван је у капели болнице. Сахрањен је на Централном гробљу — парцела 1, гроб 469.

⁴⁸ Александра Новаков, „Греговић, Марко“, 803.

⁴⁹ Будући да имена женске деце нису навођена у родословима, у литератури се срећу подаци да је Душан Греговић био јединац. Помен о његовој сестри Милици (1852–1905), удаатој за Рудолфа Будјовског, налази се у обавести о њеној смрти у *Гласу Црнојорца*, коју је потписао њен брат Душан („Јавна благодарност“, *Глас Црнојорца*, XXXIV/33 (20. 8. 1905), Цетиње). Друга сестра, Драгиња (1871–1957), била је супруга Петра С. Греговића, с којим је имала кћерку Анастасију (1907?–1959, удата за Лала Зубера). Најлепше захваљујем кћерци Анастасије Греговић и Лала Зубера, госпођи Дијани Деклић и унуци Амбри Деклић из Трста на драгоценим информацијама о породицама Греговић и Зубер, као и на

на Цетињу, а потом и Лицеј Галата Серај у Цариграду.⁵⁰ Залагањем црногорске владе добио је стипендију. Студирао је право у Цариграду, али студије је напустио услед „неуредне исплате стипендије од стране турских власти“.⁵¹ По повратку у домовину, започео је дипломатску каријеру: од првог секретара Министарства иностраних дела, затим конзула у Скадру (од 30. маја 1905. до 18. маја 1907), а потом и у Цариграду (од јула 1907. до 1. фебруара 1910). Након повратка у Црну Гору, поново је именован за црногорског конзула у Скадру (од фебруара 1910. до августа 1911), а затим и за министра иностраних дела (од 10. августа 1911. до 6. јуна 1912).⁵² Указом краља Николе, од 9. јуна 1912. године, додељена му је титула дворског маршала.⁵³ Душан је био ожењен Мариком, кћерком Јока Давидовића, која је била дворска дама краљице Милене.

Увид у блиску сарадњу и поверење које је уживао код краља Николе, као и у највише државничке кругове у којима се кретао, може се сагледати на одломцима из обимног извештаја „Monarchenbesuche“ („Посете монарха“), посвећеног званичној посети краља Николе I цару Францу Јозефу I јуна 1912. у Бечу.⁵⁴ У овом чланку дат је исцрпан осврт на боравак црногорског суверена у Хофбургу (Hofburg), као и на почасти које су му том приликом указане. У пратњи краља Николе I, као министар иностраних дела, био је и Душан Греговић.⁵⁵ Са делегацијом Краљевине Црне Горе, присуствовао је

уступљеним фотографијама. Детаљније о Драгињи Греговић и Милици Будјовски погледати у: Marijana Kokanović Marković, Dušan Medin, „Neispisana ženska istorija porodice Gregović iz Kastel Lastve u kontekstu građanske kulture“, 29–34.

⁵⁰ Александра Новаков, „Греговић, Душан“, *Српски биографски речник*, 2, В–Г, главни уредник Чедомир Попов, Матица српска, Нови Сад, 2006, 802–803.

⁵¹ Мирослав Лукетић, „Душан Греговић“, у: *Културна баштина I*, 106.

⁵² Детаљније види: Мирослав Лукетић, „Душан Греговић“, у: *Културна баштина I*, 106–107; *Montenegro und das Deutsche Reich. Dokumente aus dem politischen Archiv des Auswärtigen Amtes in Berlin*, 1906–1914, Band 2: 1910–1914, Radoslav Raspopović, Konrad Clewing, Edvin Pezo, Senka Raspopović (Hg.), Frank & Timme, Verlag für wissenschaftliche Literatur, Berlin, 2019, 150.

⁵³ „Ми Никола I по милости Божјој краљ и господар Црне Горе“, *Глас Црногорца*, XLI/25 (12. 6. 1912), Цетиње, 1.

⁵⁴ „Monarchenbesuche“, *Sport & Salons. Illustrierte Zeitschrift für die Vornehme Welt*, 15/25 (15. Juni 1912), Wien, 2–4.

⁵⁵ У наведеном аустријском листу, 15. јуна 1912, функција Душана Греговића је наведена као министар иностраних дела иако је он указом краља Николе I већ 9. јуна био именован за маршала двора. Као маршал двора у тексту се

свечаном ручку у Хофбургу, у Александер апартману (Alexander Aparttment).⁵⁶ Истога дана краљ Никола је примио амбасадоре Италије, Немачке, Велике Британије, Шпаније, Америке, Јапана, Русије, Османског царства и Француске, као и дипломатског посланика папе на двору Рафаела Скапинелија ди Легвиња (Raffaele Scarpinelli di Leguigno). Несумњиво је да му је од кључног значаја у овим државничким пословима био министар иностраних послова Душан Греговић. Дан је заокружен гала вечером: „У седам сати увече Његово Величанство цар приредио је гала вечеру у част Краља Николе од Црне Горе у великој галерији Шенбрун дворца (Schönbrunn), при којој су између двојице монарха размењене здравице.“⁵⁷ Након вечере, истиче се да је краљ Никола посетио Дворско оперско позориште (Hofoperntheater), где се давала опера *Пајаци* (Pagliacci) Руђера Леонкавала (Ruggero Leoncavallo).⁵⁸ Наредног дана, Душан Греговић је, уз краља Николу I, био гост војводе Франца Фердинанда (Franz Ferdinand) у Хофбургу: „У пола један поподне Његова Царска и Краљевска Висост господин војвода Франц Фердинанд и госпођа војвоткиња Софија од Хоенберга (Sophie von Hohenberg) приредили су свечани ручак у Мраморној сали (Mramorsaal) у Хофбургу у част Краљу Николи, којем су присуствовали: Краљ Никола, Његова Царска и Краљевска Висост господин војвода Франц Фердинанд, Њена Висост војвоткиња Софија од Хоенберга, црногорски министар иностраних дела Душан Греговић, црногорски генерални ађутант Митар Мартиновић, црногорски дворски маршал С. Рамадановић, црногорски лични лекар др Перазић,⁵⁹ црногорски капетан и ађутант наслед-

наводи Славо Рамадановић. Вероватно је на нову дужност ступио по повратку из наведене званичне посете Бечу.

⁵⁶ „Monarchenbesuche“, *Sport & Salons. Illustrierte Zeitschrift für die Vornehme Welt*, 15/25 (15. Juni 1912), Wien, 2.

⁵⁷ *Истио*.

⁵⁸ *Истио*, 2–3.

⁵⁹ Божидар Перазић, такође из Паштровића, рођен је 1863. у Кастел Ластви, од оца Луке и мајке Стане (девојачки Греговић). Студије медицине завршио је у Бечу, 1890. године. Од 1892. до 1895. деловао је у Цариграду. На позив књаза Николе I дошао је 1898. на Цетиње. Био је управник болнице „Данило I“. За дворског и књажевог личног лекара именован је 1908. године. Прикупуљао је и истраживао архивску грађу која се односи на историју Црне Горе. Умро је

ног принца Врбица, министар иностраних послова гроф Берхтолд (Berchtold), дворска дама грофица Берхтолд [...].⁶⁰ Четири године касније (1916), у жеку Првог светског рата, умро је цар Франц Јозеф I, у својој осамдесет шестој години. Символично је да је ово био последњи царев сусрет са делегацијом из Краљевине Црне Горе у којој је као министар иностраних дела био Душан Ј. Греговић, син Јова М. Греговића, који је са три стотине Паштровића 1875. пратио тада четрдесетпетогодишњег цара приликом прве посете Кастел Ластви и Будви.

После завршетка Првог светског рата, у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца, Душан Греговић је наставио своју дипломатску каријеру и до пензионисања био на служби у Цариграду као генерални конзул (од 14. 2. 1919. до 11. 3. 1922). Преминуо је у Београду, а његовом спроводу присуствовала је „без мало сва бокелска и црногорска колонија“. Брзим возом превезен је из Београда „до Зеленике, а одатле у родно мјесто Петровац“.⁶¹

Међутим, Душан Греговић није био само врстан дипломата, који је одлично говорио више страних језика. Мање је позната и истражена његова делатност на месту председника *Занатлијској ијевачкој и шамбурашкој друштва* на Цетињу. На ову функцију именован је 13. марта 1905. године, на главној годишњој скупштини Друштва, одржаној у Зетском дому. Поменуто друштво основано је 1904, а већ у првој години постојања приредили су четрнаест забава и излета, док су на репертоару имали преко 60 композиција.⁶² Несумњиво је да је, као председник, Душан Греговић имао утицаја на рад Друштва, а и сарађивао са другим члановима

1954. у Београду. Види више: Мирослав Лукетић, „Божидар Перезић“, у: *Поменик Паштровића I*, Банкада — Збор Паштровића, Петровац, 2000, 132–134.

⁶⁰ „Monarchenbesuche“, *Sport & Salons. Illustrierte Zeitschrift für die Vornehme Welt*, 15/25 (15. Juni 1912), Wien, 2–3.

⁶¹ „Некролог“, *Црна Гора*, IV/41 (22. 6. 1923). Према: Petar Krivokapić, Branislav Borilović, *Bibliografija o iseljenicima iz Crne Gore do 1941*, Centar za iseljenike Crne Gore, Podgorica, 2010, 148.

⁶² „Главна годишња скупштина Занатлијског пјевачко-шамбурашког Друштва на Цетињу“, *Глас Црнојорца*, XXXIV/13 (2. 4. 1905), Цетиње, 3. О оснивању и делатности *Занатлијској ијевачко-шамбурашкој друштва* на Цетињу више види: Душан Ј. Мартиновић, *Пјевачка друштва Црне Горе с њиховим освјетом на КУД Њејош — Цетиње*, Црногорска академија наука и умјетности, Подгорица, 2006, 101–104.

Управе.⁶³ Тако је већ прва забава са игранком *Занатлијској пјевачкој и тамбурашкој друшћива* уприличена 22. маја у Зетском дому, а у корист оснивања друштвене читаонице, што говори о агилности и свести Управе о значају просвећивања и образовања. У *Гласу Црнојорца* посебно се истиче „свирање тамбураша, који су у овако кратком времену лијеп успјех постигли и позоришни комад ‘Ђакон Авакум’, који су друштвени дилетанти одиграли са потпуним разумјевањем [...]“.⁶⁴ Из приложеног чланка евидентно је да је поменуто друштво у свом окриљу садржало не само певачки и тамбурашки већ и позоришни одсек. Душан Греговић је 30. септембра 1905. ступио на дужност конзула у Скадру, а Друштво је постојало до 27. маја 1907, када је на ванредној скупштини преименовано у Цетињско радничко друштво.⁶⁵

Слика бр. 3: Душан Ј. Греговић (s. a.). Власништво породице Зубер-Греговић

* * *

Одрастајући у окриљу богате и угледне породице, несумњиво је да су и браћа Марко и Душан Греговић од раног детињства имали

⁶³ За потпредседника Друштва изабран је Урош Марић, секретара Марко Томовић, а благајника Стеван Петровић. Одборници су били: Петар Спасић, Спасоје Пилетић, Димитрије Беговић, Мићо Баровић, Смаил Ђурбузовић и Васо Радовановић („Главна годишња скупштина Занатлијског пјевачко-тамбурашког Друштва на Цетињу“, *Глас Црнојорца*, XXXIV/13 (2. 4. 1905), Цетиње, 3).

⁶⁴ „Забава у Зетском дому“, *Глас Црнојорца*, XXXIV/21 (28. 5. 1905), Цетиње, 4.

⁶⁵ Душан Ј. Мартиновић, *Пјевачка друшћива Црне Горе с њоседним осврћом на КУД Њејош — Цетиње*, 104.

прилику да слушају музицирање на клавиру у салону Душанове мајке. Могуће је да су у породичном кругу стекли и основно музичко образовање, као део опште културе грађанског друштва у 19. веку. Сходно уобичајеној пракси тога доба, лако је замислити дружења у салонима Греговића, где су се, после музицирања на клавиру Јовове супруге Катине, читале песме и проза, као и актуелне вести из ондашње штампе.

Породичну кућу Греговића наследила је Драгиња, сестра Душана Јововог Греговића, а потом и њена кћерка Анастасија, супруга Лала Зубера, истакнутог предузетника у међуратном периоду. Као васпитаница Ђевојачког института на Цетињу, Драгиња је свирала клавир, као и њена кћерка Анастасија, која је музичко образовање стекла у Цариграду, у француској средњој школи за девојке. Анастасија Греговић је одлично свирала клавир, а имала је и леп сопран. Радо је, поред дела класичног репертоара, изводила и тада популарне композиције.⁶⁶ Након завршетка Другог светског рата, имовина породице Зубер је национализована. Клавир из породичне куће у Петровцу, на којем су свирале три генерације жена из породице Греговић, Катина, Драгиња и Анастасија, избачен је на улицу и изложен пропадању, а власницима није било дозвољено да га преузму.⁶⁷

Завршавајући своје вредне забелешке о угледној породици Греговић, хроничар Петровца Нико Л. Перезић забележио је: „Данас од браће Крста и Јова Греговића нема више потомства и дом им се угасио“.⁶⁸ Пишући о њима, Перезић је пратио потомство искључи-

⁶⁶ Реч је вероватно и о америчкој забавној музици, која је почетком 20. века потиснула до тада доминантан салонски репертоар клавирских композиција. Детаљније о Драгињи и Анастасији Греговић видети у: Marijana Kokanović Marković, Dušan Medin, „Neispisana ženska istorija porodice Gregović iz Kastel Lastve u kontekstu građanske kulture“, 29–41.

⁶⁷ Захваљујем госпођи Амбри Деклић на наведеним подацима.

⁶⁸ Нико Л. Перезић, *Пашћировски њојединци (личности) кроз XIX и њрву њоловину XX вијека*, I и II дио. Из збирке фотокопија бр. 51 (ПОПЕР), Државни архив Црне Горе — Архивски одсек Будва. Колико је познато, Марко К. Греговић и Душан Ј. Греговић нису имали потомство. Међутим, сестра Душана Греговића, Драгиња, удата за Петра Стијеповог Греговића, имала је кћер јединицу Анастасију, која је са Лалом Зубером родила троје деце: кћери Лидију (удато Рангант, Париз, 1925 - Мек Ален, Тексас, 2015) и Дијану (удато Деклић, Трст, 1927) и сина Ивана (Сплит, 1931 - Херцег Нови, 2020). Видети: Marijana

во по мушкој линији, не помињући женску децу Крста и Јова Греговића. У контексту овог истраживања, од значаја је податак да је једна од кћерки Анастасије Греговић и Лала Зубера била пијанисткиња. Реч је о Лидији (Зубер) Рангант (Lidija Lilly Ranganth), која је образовање стекла у француском интернату у Трсту, а од 1950, након удаје, живела у Канади и САД.⁶⁹

Иако су салони браће Греговић уништени 1946. године, приликом прилагођавања њихове куће за потребе Хотела „Сутјеска“, и нису сачуване уметнине које су их красиле и које би нам данас сведочиле о укусу и начину живота њихових власника, па је чак и кућа срушена 1980, као што је и значајан део сликарског опуса Марка Греговића изгубљен у време Другог светског рата, заоставштина Греговића је жива и обавезујућа и данас.⁷⁰ И то не само кроз сликарски опус Марка Греговића, који још увек чека да буде у потпуности откривен и представљен кроз нова истраживања, и читања политичког и друштвеног ангажмана Душана Греговића, министра иностраних дела Краљевине Црне Горе, маршала на црногорском двору и народног посланика, већ и уопште кроз значај породице у културном и друштвеном животу средине из које су потекли, а коју су обогатили и оплеменили знањима и вештинама стеченим у иностранству. Свесни важности образовања, Греговићи су децу школовали на угледним школама и лицејима у Цариграду, Бечу и Одеси да би по повратку у завичај били лучоноше и гласници новог времена како у државно-правним пословима, тако и у уметничком и културном животу.

Забелешка о првом клавиру у Кастел Ластви отвара прозор у свет заборављених салона породице Греговић, али и старе Кастел Ластве и њене грађанске културе, у којима су прве додире са уметношћу имали и Душан и Марко Греговић, које су са собом понели у престонице два велика царства, Османског и Аустроугарског.

Kokanović Marković, Dušan Medin, „Neispisana ženska istorija porodice Gregović iz Kastel Lastve u kontekstu građanske kulture“, 35–38.

⁶⁹ „Lidia (Lilly) Ranganath (1925–2015)“. <https://www.legacy.com/obituaries/themonitor/obituary.aspx?n=lidia-ranganath-lilly&pid=175003499&fhid=8128> (pristup: 24. 7. 2020).

⁷⁰ Галерија у Спомен-дому „Црвена комуна“ у Петровцу на Мору од децембра 1996. носи име Марка Крстовог Греговића.

С друге стране, праћећи судбину клавира у Кастел Ластви, расплиће се и „невидљива“ женска историја породице Греговић, почев од Гркиње Катине Станаки, која га је донела и прва музицирала на њему, преко њене кћерке Драгиње и унуке Анастасије, које су музичко образовање стекле у женским заводима, какви су били Ђевојачки институт на Цетињу и француска школа за девојке у Цариграду, до праунуке Лидије која је била пијанисткиња. Као симбол грађанске културе 19. века, први клавир у Кастел Ластви у локалним оквирима добија и предзнак европеизације и модернизације: од салонског музицирања у дому Греговића, до првих весника модерне Црне Горе на пољу уметности и дипломатије кроз делатност Марка и Душана Греговића.

Слика бр. 4: Хотел „Сутјеска“, Петровац на Мору, испред госпођа Дијана Зубер Деклић, педесете године 20. века, власништво породице Зубер–Греговић, <https://www.zuber-gregovic.me/imovina-petrovac/>

Прилог 1:

Именик повјереника Матице далматинске 1864
(„Krsto Gregović za Kastel Lastvu“).

Narodni koledar novi i stari za prestupnu godinu 1864,
Matica dalmatinska, Zadar, 116.

Именик

GG. Matičinih povjerenikah u Dalmaciji i indje.

Antun Rossi za Imocki — Proto Spiridon Margetić za okolieu — D.r Josip Slade za Trogir — Pop Vicko Perišić za Kaštel novi — D.r Jakov Cega za Kaštel stari — Pop Pavo Britvić za Kambelovac — pl. Jerko Kambelović za Spiljet — Ante Zlodre za Varoše — D.r Pave Kamber za Klis — Pop Mih. Jere Granić za Šoltu — Ante Lovrić kan. za Omiš. — Pop Kažimir Ljubić za Makarsku — O. Petar Kadčić Peko za Vrgorac — Pop Mihovil Pavlinović za Primorje makarsko — O. Vicko Janović žup. u Metkoviću za Neretvu — Krste Jerković za Orebić — D.r Ferri za Trapanj —

Digitalizirano Google

116

Joso Betondi za Ston — Pop Antun Ismaeli za Slano — Knez Rafo Pučić odvjet. u Dubrovniku za grad — Jovo Lainović za Varoš Pile — Pop Mato Vodopić žup. za Gruž — Lovre Kukuljica za Župu — Gjuro Vragolov za Captat — Ivo Klaić pok. Vlaha za Grudu — Gjuro pl. Vojnović za Ercgovni — Mihajil Ivelić za Risan — Bogdan Milinović kap. pom. za Perast — Pava Kamenarović za Dobrotu — Tomo Lipovac gradjanin i pomor. kapetan za Kotor — Niko Deroško kan. za Budvu — **Krsto Gregović** za Kastel Lastvu — Mate Miličević župnik u Zvečanju za Poljica — Pop Dinko Muškardin za Lošnje — O. Silvestar Breković nadžupnik za Visoku — O. Janko Čavkić žup. za Subi Dolac — Vinko Milić za Varaždin — Vladislav Neffe za Beč — Petar Pregradović za Temišvar — Gjoko Popović za Novi-Sad — Pop Šime Ljubić gimn. profes. za Rieku — Gjorgje Sigur za Senj — Miroslav D.r Dražić za Karlovac — D.r Ignat Berlić vel. bilj. županije Virovitičke za Osiek — D.r Jovan Medović za Zadar — Ivo Predolin za Rab — Petar Radulović za Obrovac — Pop Ivan Oštrić žup. u Pridragi za Novi — Špiro Bilbija za Biograd - Srečko Nakić bilježnik za Benkovac — Jerotej Kovačević za Kistanje — D.r Lovre Monti za Knin — Jovan Fumiš za okolieu — O. Teofan Popović za Drniš — Pop Jovan Javor za Skradin — Josip Mrkica kan. za Šibenik — Ljubomir Kovačević za Varoše — Krste Kulišić za Vrljiku — Vitez Petar Tripalo za Sinj — O. Konstantin Matas za Cetinu — Luka Peš za Mljet. — Petar Franasović za Trsteno, Šipam, Lopud i Koločep — Dmitar Lovričićić za Korčulu — Rafo Arneri biljež. za Blata D.r Antun Boglić za Hvar — Ivan Vranković biljež. za Stari-grad — Pop Zannella žup. pomoć. za Vis — Pop Ante Mardešić žup. za Komizu — D.r Kajetan Bulat odvjet. za Supetar — pop Pave Dominiš za Postire — D.r Vicko Didolić za Pučišće — pop Jere Sutina prof. za Zlarin — pop Dinko Mištura za Vodicice i Prvić — pop Josip Raimondi žup. za Tiesno — pop Vicko Šegarić žup. za Silbu, Mulat i Premudu — pop Ivan Crvarić žup. za Sale — pop Ivan Vidov žup. za Ražance — Ive Knežević za Vinjerac. — Pop Stjepan Buzolić za okolicu Obrovačku. — Franjo Volarić dekan i škol. nadzor. za Krk. — Aleksandar Bajović *posjednik* i I. Baštijan kateketa za Trst. — D.r Andrija Torkvat Brlić odvjetnik za Brod — Miroslav Kraljević podžupan Srijemski za Požegu. — Ilija Orešković za Šid. — Kosta Stojsić za Vukovar. —

Прилог 2:

Списак редовних поротника за Друго заседање Поротног двора у Задру, 1875 („Krsto Gregović, Castellastua“).

„Notizie locali e provinciali — Mistni i pokrajinski glasovi“, *Avvisatore Dalmato* — *Objavitelj dalmatinski*, N. ro 89 — Zara, Sabato 6 Novembre 1875, 3.

<p>Notizie locali e provinciali.</p> <p>Ci scrivono da Cattaro in data 29 ottobre:</p> <p>Ecco la lista dei giurati per la 2. sessione della corte d'assise che va ad aprirsi presso questo tribunale, il giorno 22 novembre p.v.:</p> <p><i>Giurati ordinari:</i> Krsto Aleksi Sabotić, Risano; Trifone Kabanjović, Portorose; Nicolò Dobović, Bassio; Antonio Giustinari, Castellastua; Francesco cento Smerchia, Bassio; Trifone Radmiri, Dobrota; Juko Mlusković, Dobrota; Božo Pašović, Cattaro; Eža Vranković, Gorniovi; Demetrio Giurlević, Risano; Giorgio Gattina, Perasto; <i>Krsto Gregović</i>, Castellastua; Gilgo Pagić, Castellastua; Lazzaro di Giorgio Jovanović, Risano; Ante Krsto Radonić, Dobrota; Sime Milinović, Castellastua; Jeko Jakšić, Castellastua; Drago Radonić, Krtele; Teodoro Zlatković, Risano; Agostino Mlatović, Srednje; Giorgio Mikala, Budua; Vasilimiro Vukacović, Ubalana; Gjuro q.m. Mato Petrović, Mela; Marco Balaban, Perasto; Jero Vuković, Risano; Jeko Radović, Podi; Đeđala Trajanović, Lastiza; Jevto Milić, Cattaro; Gjuro conte Vojnović, Castellastua; Stefano Pavković, Meljine; Božo q.m. Mato Dubinović, Dobrota; Jero Manojlović, Makrine; Alekša Vidović, Risano; Marco Radov Zoa, Budua; Štepa Mošić, Paltrović; Andro Gjuror Perazić, Paltrović.</p> <p><i>Giurati supplenti:</i> Giacomo Ghaga, Gregorio Petrović, Andrea di Spiridione Milčić, Natale Baronić, Maurizio Mandel, Giulio Fabris, Michele Sabotić, Andro Petrović, Carlo Florenio, — tutti naturalmente da Cattaro.</p> <p>La presidenza di quest'1. r. corte d'assise ha finora fissato i seguenti dibattimenti per la seduta il 2. sessione:</p> <p>22 novembre p. v. — dirigente sig. presidente Frari — contro Maria Tomera Radalović da Majni di Budua — difesa dall'avvocato sig. conte dr. Trifone de Smerchia, per crimine d'istigazione.</p>	<p>Mistni i pokrajinski glasovi.</p> <p>Titla nam iz Kotara na 29 listopada:</p> <p>Evo popisanih imenik za II zasjedanje porotnog Dvora, koje će kod otvora Suda započeti na 22 došljednog studenoga.</p> <p>Porotnici redoviti: Krsto Alekša Sabotić, Risano; Trifan Kabanjović, Bajer; Nikola Dobović, Bassio; Antun Giustinarić, Ezerogović; Franjo knez Smerča, Bassio; Trifun Radmiri, Dobrota; Jeko Mlusković, Dobrota; Božo Pašonić, Kotor; Filip Vranković, Gorniovi; Milar Gjanković, Risano; Jura Gattina, Perast; Sime Ghaganić, Lastiza; Gilgo Pagić, Ezerogović; Laza pok. Jura Jovanović, Risano; Ante Krsto Radonić, Dobrota; Sime Milinović, Ezerogović; Jeko Jakšić, Castellastua; Drago Radonić, Krtele; Todor Zlatković, Bajer; Agustin Mlatović, Srednje; Jura Mikala, Bajer; Vlastimir Vukacović, Ovaltara; Juro pok. Mica Petrović, Mela; Marko Balaban, Perast; Jero Vuković, Bajer; Jeko Radović, Podi; Bogdan Trajanović, Lastiza; Jevto Milić, Kotor; Gjuro knez Vojnović, Ezerogović; Stovan Pavković, Meljine; Božo pok. Mato Dubinović, Dobrota; Jura Manojlović, Makrine; Alekša Vidović, Risano; Marko Radov Zoa, Budva; Štepa Mošić, Petrović; Andro Gjuror Perazić, Paltrović.</p> <p>Porotnici nadopunjeni: Jakov Gega, Grgo Petrović, Andrija Špirov Milić, Beto Baronić, Mavricij Mandel, Julij Fabris, Miba Sabotić, Andrija Petrović, Deagino Florenio, svi naravno iz Kotara.</p> <p>Prebjudništvo je ovog s. l. porotnog Dvora uređilo da do sada predloženo II zasjedanje sudećice končane razpravu:</p> <p>22 studenoga došljednog — upravnik gosp. predsjednik Frari — proti Mariji Tomerovj Radalovićki a Majni Budvanstkih — branjenim po odvjetniku gosp. knezu dr. Trivan Smerči, radi zločina došljedovitića.</p>
<p>23. dirigente sig. presidente Frari — contro il Filip Štepor Gjuralević e Jero Krsto Gjuralević, difesi dall'avvocato dr. Trifone de Smerchia, e Krsto del di Filippo Sanković Balaban, difeso dal sig. Giovanni Ginno candidato di avvocatura, per crimine di stupro.</p> <p>24. dirigente presidente Frari — contro Sime Krsto Mitrović da Marovi di Paltrović — difeso dall'avvocato dr. Smerchia, per crimine di uccisione. —</p> <p>25. novembre p.v. — dirigente sig. presidente Frari — contro il Rado q.m. Filippo e Gjuro di Rado Poparić da Klineci di Lastiza, difesi dall'avv. dr. de Smerchia, per crimine di truffa.</p> <p>26. — dirigente sig. presidente Frari — contro Ivo Vazar Barbić di Krtele difeso dal sig. Giorgio conte Vojnović — per crimine di uccisione. —</p> <p>Il giorno 22 ottobre p. p. si è costituita la nuova amministrazione comunale di Stagno, composta dai signori Perić Pietro, podestà — Gudić Marino q.m. Nicolò, Radulčić Michele, Gvozden Rado, Ledinić Matto, Jerić Antonio e Perlondera Paolo, assessori.</p> <p>Il numero dei rifugiati dall'Ereogovina nel distretto politico di Cattaro ascende giusta le ultime notizie che ci pervennero a 726, ed a 10.081 quello dei rifugiati nel distretto politico di Ragusa.</p> <p>Si telegrafano da Kain la data 6 cor.:</p> <p>Questa notte scoppiò un incendio nel magazzino della famiglia Gamblerari. Il danno si fa ascendere a 1000 fiorini. Un pronto, efficace aiuto del militare impedì ulteriori disastri.</p>	<p>23 studenoga došljednog — upravnik gosp. predsjednik Frari — proti Filipa Šteporu Gjuraleviću i Jovi Krstovu Gjuraleviću, branjenim po odvjetniku dr. Trivan pl. Smerči, i Krstu pok. Filipa Sankovića Balabana, branjenom po gosp. Ivanu Gjinio odvjetničkom vjebaniku, radi zločina silovanja.</p> <p>24 studenoga došljednog — upravnik predsjednik Frari — proti Simal Krstovu Mitroviću iz Paltrovickog Marovića — branjenom po odvjetniku dr. Trivan Smerči, radi zločina ubojstva.</p> <p>25 studenoga došljednog — upravnik gosp. predsjednik Frari — proti Radoj pok. Filipu i Gjuru Radovu Popariću iz Lastickih Klineci, branjenim po odvjetniku dr. pl. Smerči, radi zločina prevare.</p> <p>26 studenoga došljednog — upravnik gosp. predsjednik Frari — proti Ivi Vazaru Barbiću iz Krtele, branjenom po gosp. Gjuru knezu Vojnoviću, radi zločina ubojstva.</p> <p>Na 22 s. p. listopada uređilo se je novo običajno opraviljenje u Stagno, sastojete od gg.: Perić Petra, nabesnika — Gudića Marina pok. Nikole, Radulčić Mihovila, Gvozdena Rada, Ledinića Mate, Jerić Ante i Perlondera Pavla — predsjednik.</p> <p>Prebjeglih s Hareogovine, polag zadnjih stiglih nam vijesti, ima u političkomu kotaru Koterakomu 726, a u političkomu kotaru Dubrovackomu 10,081.</p> <p>Branjarjaja nam iz Kaina, 6 tek. mj.:</p> <p>Sinoć buknila je vatra u magarstvu obitelji Gamblerari. Batura se da lista iznosi 1000 f. Brza krepka pomoć sa strane odvjetničkih vojnika preporučila je daljnje nesreću.</p>

Прилог 4:

„Monarchenbesuche“, *Sport & Salons. Illustrierte Zeitschrift für die Vornehme Welt*, 15/25 (Wien, 15. Juni 1912), 2–3.

SPORT & SALON

Monarchenbesuche.

Acht Tage nach dem König und der Königin von Bulgarien traf vorigen Samstag König Nikolaus I. von Montenegro zum offiziellen Besuch bei Sr. Majestät dem Kaiser in Wien ein und am selben Tage kamen König Ferdinand und Königin Eleonore von Bulgarien nach Berlin, um Sr. Majestät dem Deutschen Kaiser Wilhelm II. einen gleichfalls offiziellen Besuch abzustatten.

König Nikolaus hatte sich vorigen Donnerstag in Antivari an Bord S. M. Schiff „Gäa“ begeben, um die Fahrt nach Triest anzutreten, wo die Ankunft Freitag um 6 Uhr nachmittags erfolgte. Nachdem sich das Schiff auf der Reede verankert hatte, stellten sich an Bord zur Aufwartung ein: der aus Wien hier eingetroffene, dem König zugeweihte Ehrendienst, bestehend aus dem Korpskommandanten G. d. I. von Sprecher, dem Flügeladjutanten Fregattenkapitän v. Horthy und dem Regimentkommandanten Oberst Steiger, ferner Statthalter Prinz Hohenlohe sowie der Militärstation- und Sebezirkskommandant Konteradmiral Ritter v. Cohen. König Nikolaus fuhr sodann auf dem Sewege nach Miramar und stieg in der Station Miramar in den von Triest um 8 Uhr abends mit der Suite abgegangenen Hofsonderzug ein.

Die Ankunft in Wien erfolgte Samstag um 9 Uhr vormittags. Im Bahnhofe hatten gegen halb 9 Uhr zur Begrüßung sich eingefunden Ihre k. und k. Hoheiten Herr Erzherzog Franz Ferdinand mit dem Obersthofmeister Major Freiherrn v. Rumerskirch, Herr Erzherzog Peter Ferdinand mit dem Kammervorsteher Major v. Tarnoczky, Herr Erzherzog Franz Salvator mit dem Obersthofmeister Oberstleutnant Freiherrn v. Lederer, Herr Erzherzog Friedrich mit dem Kammervorsteher Major v. Pronay, Herr Erzherzog Karl Albrecht mit dem Kammervorsteher Oberstleutnant Graf zur Lippe und Herr Erzherzog Rainer mit dem Obersthofmeister G. d. K. Grafen Orsini und Rosenberg. Die Erzherzoge hielten Cercle und erwarteten die Ankunft Sr. Majestät des Kaisers, der um 3/9 Uhr eintraf. Punkt 9 Uhr fuhr der Zug in die Halle und es folgte nun eine überaus herzliche Begrüßung zwischen den beiden Majestäten. Nach den üblichen Vorstellungen wurde die Fahrt nach der Hofburg angetreten. Am Fuße der Schwarzen Adlerstiege erwarteten der Erste Obersthofmeister Fürst Montenuovo und Oberzeremonienmeister Graf Cholowiecki die Ankunft des königlichen Gastes und machten ihre Aufwartung. König Nikolaus begab sich in das Pietradurazimmer, wo ein Empfang der Würden Träger stattfand. Der König nahm die Vorstellung der Dignitäre entgegen und hielt Cercle. Nach dem Cercle wurde der König in das Große Fremdenapartement geleitet, in dem er Absteigquartier nahm.

Bald nach seiner Ankunft stattete der König seiner Majestät dem Kaiser in dessen Appartements einen Besuch ab. Bei diesem Besuche teilte der Kaiser dem König mit, daß er ihn zum Oberstinhaber des k. und k. Infanterieregiments Nr. 55 ernannt habe.

Im Laufe des Vormittags fuhr König Nikolaus mit dem G. d. I. v. Sprecher aus und stattete den in Wien anwesenden Mitgliedern des Kaiserhauses Besuche ab. Auch begab sich der König zur Kaisergruft bei den Kapuzinern, um an den Särgen während ihrer Majestät der Kaiserin Elisabeth und des Kronprinzen Rudolf II zu beten. Der König legte an beiden Särgen prachtvolle Blumenspenden nieder, verrichtete ein kurzes Gebet und verließ dann die Gruft. Das zahlreich angemasste Publikum begrüßte ihn sympathisch. Dann fuhr der König in die Hofburg zurück.

Um 1 Uhr nachmittags fand im Alexander-Appartement der Hofburg ein Allerhöchstes Dejeuner statt, an dem außer

Sr. Majestät dem Kaiser teilnahmen: König Nikolaus von Montenegro mit dem Minister Gregovic, Generaladjutant General Marinovic, Hofmarschall Kamadanovic, Leibarzt Dr. Perasic, Kapitän Urbica, dann der Ehrenmitglied G. d. I. v. Sprecher, Oberst Karl Steiger und Flügeladjutant Fregattenkapitän v. Horthy, weiters Sr. k. und k. Hoheit Herr Erzherzog Franz Ferdinand mit dem Obersthofmeister Major Freiherrn v. Rumerskirch, Herr Erzherzog Peter Ferdinand mit dem Kammervorsteher Major v. Pronay, endlich Erster Obersthofmeister Fürst Montenuovo, die Generaladjutanten G. d. K. Graf Paar und G. d. I. Freiherr v. Bolfras, Oberstküchenmeister Graf Bellegarde, der k. und k. Gesandte in Cetinje Freiherr v. Giesl und Flügeladjutant Major v. Walluschek.

Um 3 Uhr empfing der König den Ersten Sektionschef im Auswärtigen Amte Freiherrn v. Macchio in besonderer Audienz. Später empfing König Nikolaus die am Allerhöchsten Hofe akkreditierten Botschafter, Gesandten und Geschäftsträger. Um 1/4 Uhr kamen die Botschafter. Es hatten sich eingefunden: der apostolische Nuntius Conte Raphael Scapinelli di Leguigno, der italienische Botschafter Herzog von Avarna, der deutsche Botschafter Herr von Tschirschky und Bögendorff, der großbritannische Botschafter Sir Fairfax Leighton Cartwright, der spanische Botschafter Marquis de Herrera, der amerikanische Botschafter Richard C. Kerens, der japanische Botschafter Satsue Akizaki, der russische Botschafter Nikolas de Giers, der türkische Botschafter Alexander Mavroveni Bey und der französische Botschafter M. Dumaine. König Nikolaus empfing die Botschafter einzeln in dem Fremdenapartement. Indessen hatten sich in der Hofburg die gegenwärtig in Wien anwesenden Gesandten der fremden Mächte, der Ödötre der apostolischen Nuntiatur Msgr. Rossi und die Geschäftsträger vollständig eingefunden. Sie wurden vom König gemeinsam empfangen. Der Doyen der Gesandten, der Vertreter Sachsens Rudolf Graf zu Rees stellte die Herren dem König einzeln vor. Auch dieser Empfang währte eine halbe Stunde.

Um 7 Uhr abends fand bei Sr. Majestät dem Kaiser zu Ehren des Königs von Montenegro in der Großen Galerie des Schönbrunner Schlosses ein Galadiner statt, bei welchem zwischen den beiden Monarchen bedeutungsvolle Trinksprüche gewechselt wurden. An dem Diner nahmen außer den beiden Majestäten teil: Herr Erzherzog Franz Ferdinand, Frau Herzogin Sophie von Hohenberg, Frau Erzherzogin Maria Annunziata, Frau Erzherzogin Maria Josefa, Herr Erzherzog Peter Ferdinand, Frau Erzherzogin Blanka, Herr Erzherzog Franz Salvator, Herr Erzherzog Friedrich, Herr Erzherzog Karl Albrecht und Herr Erzherzog Rainer.

Zur Tafel führten: König Nikolaus von Montenegro die Erzherzogin Maria Annunziata, der Kaiser die Erzherzogin Blanka, Erzherzog Franz Ferdinand die Erzherzogin Maria Josefa und Erzherzog Peter Ferdinand die Frau Herzogin Sophie von Hohenberg.

In der Mitte der Tafel saßen: Kaiser Franz Joseph und König Nikolaus von Montenegro. Zur Rechten des Königs saßen Erzherzogin Maria Annunziata, Erzherzog Franz Ferdinand, Erzherzogin Maria Josefa, Erzherzog Franz Salvator und Erzherzog Karl Albrecht; zur Linken des Kaisers saßen: Erzherzogin Blanka, Erzherzog Peter Ferdinand, Herzogin Sophie von Hohenberg, Erzherzog Friedrich und Erzherzog Rainer.

Nach dem Galadiner fuhr König Nikolaus von Schönbrunn in das Hofoperntheater und wohnte dem Schlusse der

CEREBOS - SALZ

Schneeweiß! Fein wie Streuzucker! Nichtklumpend!

TELEPHON Nr. 15143.

Depot für Österreich:
ADOLF HAGENAUER

Wien, I., Taubhauben 4
K. und k. Hoflieferant, Kammerlieferant Sr. k. und k. Hoheit des durchlaucht. Herrn Erzherzogs Franz Ferdinand von Österreich-Este

SPORT & SALON

Aufführung „Bajazzo“ und dem Ballett „Nippes“ in der Inkognitofolge Sr. Majestät des Kaisers bei.

Sonntag vormittags wohnte König Nikolaus an der Seite Sr. Majestät des Kaisers der Parade des Freiwilligen Automobilkorps in Schönbrunn bei.

Um halb 1 Uhr mittags gaben Se. k. und k. Hoheit Herr Erzherzog Franz Ferdinand und Frau Herzogin Sophie von Hohenberg im Marmorsaal der Hofburg dem König Nikolaus zu Ehren ein Dejeuner, zu welchem erschienen waren: König Nikolaus, Se. k. und k. Hoheit Herr Erzherzog Franz Ferdinand, Ihre Hoheit Herzogin Sophie von Hohenberg, montenegrinischer Minister des Äußern Dusan Gregovic, montenegrinischer Generaladjutant Mitar Martinovic, montenegrinischer Hofmarschall S. Ramadapovic, Kapitän und Adjutant des Erbprinzen Yrbica, Minister des Äußern Graf Berchtold und Palastdame Gräfin Berchtold, Statthalter Dr. Freiherr v. Bienenrth und Palastdame Frau Anka v. Bienenrth, Armeinspektor G. d. I. Freiherr Conrad v. Hötzdorf, Kriegsminister G. d. I. Ritter v. Auffenberg, Geheimer Rat Leopold Graf Sternberg und Palastdame Gräfin Sternberg, Korpskommandant G. d. I. Artur Sprecher v. Bernegg, Gesandter FML. Wladimir Freiherr Giesl von Gieslingen, Kämmerer Franz Graf Harrach und Gräfin Alice Harrach, Oberst Karl Steiger, Flügeladjutant Fregattenkapitän Nikolaus Horthy de Nagybanya, bayrischer Oberstleutnant Josef Weidert, bayrischer Leutnant und Regimentsadjutant Weber, Obersthofmeister Baron Rumerskirch und Flügeladjutant Oberst Dr. Barzdoff.

Nach aufgehobener Tafel fuhr König Nikolaus zu dem Derby in der Freudenau. Abends nahm König Nikolaus von Montenegro in seinen Appartements das Diner à la camera.

Montag morgens verließ König Nikolaus Wien, um über Triest nach Cetinje zurückzukehren. Dem Wunsche des Königs entsprechend, vollzog sich der Abschied ohne offizielle Feierlichkeit. Von Sr. Majestät dem Kaiser und den Herren Erzherzogen hatte sich König Nikolaus schon Sonntag verabschiedet. Dem Monarchen hatte er seinen Dank für die glänzende Aufnahme und die Verleihung der Inhaberschaft des Infanterieregiments Nr. 55 ausgesprochen.

König Ferdinand und Königin Eleonore von Bulgarien sowie Kronprinz Boris und Prinz Kyryll trafen vorigen Donnerstag von Ebenthal, wo sie im Schlosse Seiner Hoheit des Prinzen Philipp von Sachsen-Koburg und Gotha seit dem letzten Montag nach ihrer Abreise aus Wien Aufenthalt genommen hatten, die Reise nach Berlin zum Besuche des deutschen Kaiserpaars an. Die Ankunft auf der Station Wildpark erfolgte Freitag vormittags. Im Bahnhofe waren zur Begrüßung des Königspaares erschienen: Kaiser Wilhelm in der Uniform des ersten Garderegiments zu Fuß, die Kronprinzessin in Vertretung der Kaiserin, die Prinzessinnen des königlichen Hauses, Prinz Georg von

Griechenland und der Erbprinz von Hohenzollern. Nach einer sehr herzlichen Begrüßung, bei der die Monarchen einander wiederholt umarmten und küßten, erfolgte die Vorstellung der Prinzen und Prinzessinnen, der übrigen Persönlichkeiten und der Suiten. Die Monarchen schritten die Ehrenkompagnie ab und nahmen deren Vorbeimarsch entgegen. Von einer Eskorte des Leibgardehusarenregiments begleitet, führen die Majestäten nach dem Neuen Palais. Im Muschelsaal fand der feierliche Empfang statt.

Um 1 Uhr fand im Apollosaal eine Familienfrühstückstafel statt, an der auch die Kaiserin teilnahm. Der Kaiser und die Kaiserin saßen einander gegenüber. Dem Kaiser zur Seite saßen rechts die Königin von Bulgarien und links die Kronprinzessin Cécilie. Rechts von der Kaiserin hatte König Ferdinand, links der bulgarische Kronprinz Platz genommen.

Nachmittags wohnten der Kaiser und seine Gäste, die deutsche Kronprinzessin und andere Mitglieder des Kaiserhauses dem Großen Armeec-Jagdrennen bei. Nach dem Rennen begaben sich der Kaiser und König Ferdinand, Königin Eleonore und die Prinzen und die Prinzessinnen nach Potsdam zurück. Hier fand abends im Marmorsaal des Neuen Palais

Ihre Majestäten der Deutsche Kaiser Wilhelm II., Königinwitwe Alexandra von Großbritannien und Irland und König Georg I. der Hellenen bei den Ausgrabungen auf Korfu.

beim Kaiser eine Galatafel statt. Zur Tafel, der die Kaiserin wiederum fernblieb, führte der Kaiser die Königin Eleonore von Bulgarien, König Ferdinand die Kronprinzessin, Kronprinz Boris von Bulgarien die Prinzessin Eitel Friedrich, Prinz Kyryll die Prinzessin Viktoria Luise, Prinz Eitel Friedrich die Prinzessin Friedrich Leopold und Prinz August Wilhelm die Prinzessin Viktoria Margarete. Der Kaiser nahm zwischen dem König und der Königin Platz. Bei der Tafel unterhielten sich der Kaiser und der König Ferdinand sehr angeregter und wechselten Trinksprüche.

Sonntag vormittags stattete das Königspaar bei den in Potsdam anwesenden Mitgliedern des königl. Hauses Besuche ab. Der erste Besuch galt der Prinzessin Friedrich Leopold im Jagdschloß Glienicke. Dann fuhr das Königspaar mit seinen Söhnen beim Prinzenpaar August Wilhelm in Villa Liegnitz vor und begab sich später nach Villa Ingenheim zum Prinzenpaar Eitel Friedrich, um darauf zur Frühstückstafel ins Neue Palais zurückzukehren.

Nachmittags stattete der König von Bulgarien mit seinen Söhnen dem Schloß Sanssouci einen längeren Besuch ab und besichtigte eingehend die historischen Räume. Um 5 1/2 Uhr begab sich das bulgarische Königspaar im Automobil nach Berlin, während Kronprinz Boris und Prinz Kyryll noch im Jagdschloß Glienicke bei der Prinzessin Friedrich Leopold einen kurzen Besuch absetzten. Abends um 7 Uhr war Abendtafel im königlichen Schlosse, an der mit dem Kaiser und den bulgarischen Herrschaften auch die Umgebungen teilnahmen. Als Abschluß der Festlichkeiten fand zu Ehren des Königspaares ein Théâtre paré statt.

Rudolf Scheer & Söhne k. und k. Oesterreichische, k. u. k. Hoflieferanten
HOF-SCHUHMACHER
Kammerlieferanten Ihrer k. u. k. Hoheiten des Herrn Erzherzogs Karl Franz Josef und des Herrn Erzherzogs Franz Salvator und großherzogl. luxemburg. Hoflieferanten

Spezialisten in Herren- u. Damen-, Sport-, Salon-, Jagd- u. Reitstiefeln
„Höchste Auszeichnung“ Jagdausstellung 1910. Staats-Ehrendiplom
Wien, I., Bräunerstrasse 4. Telephon 86.

Прилог 5:

„Главна годишња скупштина Занатлијског пјевачко-тамбурашког Друштва на Цетињу“, *Глас Црнојорца*, XXXIV/13 (Цетиње, 2. 4. 1905), 3.

ДОМАЋЕ ВИЈЕСТИ

Цетиње, 1 априла.

(Личне вијести.) Г. генерал Сава Грујић, предеједник Државног Савјета у Србији, који је ради поправке здравља стигао прије неколико дана у Дубровник, допутовао је данас овамо.

(Одликосања.) Г. г. Јанко Дрљевић, свршени правник, офицер Вуко Ивановић и Јован Маргиновић, писар Мин. унутр. дјела одликовани су сребрном медаљом „за ревност.“ —

(Главна годишња скупштина Занатлијског пјевачко-тамбурашког Друштва на Цетињу.) — 13. т. г. марта у 2 и по сата по подне одржата је у Зетском Дому прва годишња скупштина овога младога Друштва, на којој су предеједник г. Драгомир Стошић и два члана Управе у својим говорима лијепо изијели развој и напредак Друштва у минулој години друштвеног опстанка, изнесавши поред осталог, да је Друштво приредило у току године четрнаест забава и илета, и да су се чланови пјевачко-тамбурашки особито трудили, јер да иети данас већ знају преко 60 умјетничких српских и страних комада да нотално тамбурају или цјевају, те да с учитељем заједно заслужују похвалу и признање. — На тако збиља лијепо успјех и прегнуће скупштина им је захвалила и пропратила сва три говора са живјела Управа! живјели чланови, хвала им!

Пошто благајник г. Калдуђеровић није био због слабости склопио друштвене рачуне тако, да би се скупштини и новој Управи могли поднијети и предати, то се је о имовном стању друштвеном само у главном могло расправљати, а изабра је Ревизиони Одбор, у који уђоше г. г. Јован Хајдуковић, Васо Радовановић и Стеван Перовић, који ће на првој идућој сједници новој Управи поднијети извештај и предати књиге и рачуне друштвене у реду.

Иза тога се приступило избору нове Управе, у коју су изабрани за предеједника г. Душан Грегорић, за потпредеједника г. Урош Марић, за секретара г. Марко Томовић, за благајника г. Стеван Перовић, а за одборнике: г. г. Петар Спасић, Спасоје Пилетић, Дамитрије Беговић, Мићо Бароваћ, Смаил Ђурбузовић и Васо Радовановић.

Послије свршеног избора дотадашњи предеједник г. Стошић захвалио се је скупштини у име своје и цијеле Управе на повјерењу, и том се је приликом уписао за члана добротвора с улогом од *сто круна*, на што се је скупштина одавнада са живио! и захвалила г. Стошићу за тако обилати прилог, а по том се, свршавши дневни ред, разишла.

* * *

25 марта т. г. била је прва сједница

Прилог 6:

Ј. П., „Свечаност приликом хиротоније и инсталације АЕ и Митрополита зворничко-тузланског Госп. Илариона Радонића“, *Источник*, XXIV / 11 и 12 (Сарајево, 1. јула 1910), 195.

Бр. 11. и 12.

И С Т О Ч Н И К

Стр. 195

Господу и цару свих царева, да благослови нашег Господара, Цара и Краља, да Му на дуги низ година продужи дане Његова земаљског живота на срећу и корист свију народа пространог царства Његова».

А по том г. комесар је престао и препоручио народу г. митрополита Илариона овим говором:

»Мени је веома драго, што сам испред Његова цар. и краљ. Апостолиског Величанства лично присутан овој свечаности

Радосно вам престављам нашег новог митрополита, као Вашег архипастира. Препоручујем вам, господо, да га као добри синови поштујете, слушате и љубите, како вам то и ваша света црква налаже, да у слози с њиме заједнички порадите у корист своје српско-православне митрополије и народа».

Овај говор г. комесара припремљен је громким: живо! а пјевачко друштво отијевало је прву строфу царске химне.

Иза свега пак овога нови Митрополит г. Иларион изговорио је прву своју Архијерејску бесејду¹⁾ која је трајала око 20 минута а изговорена је заносно, одмјерним угодновонким гласом, течно, разумљиво и допадљиво, па је припремљена са одушевљеним: живо!

Иза инсталације пред г. комесаром војска је дефилирала и он је испраћен исто онако као што је био и допраћен.

Дан је био особито лијепа свијета је било изванредно много па су порта, школска авлија, улица пред црквом и улица до окружне области пуне биле те је свечаност у потпуном реду и на највеће задовољство свију и свакога, обављена.

* * *

Овдје мислимо да је мјесто да нешто рекнемо и о тузланској цркви.

Још ланске године отпочело је с оправке цркве тузланске и наручен иконостас и иконе да је та оправка у свему потпуно довршена непосредно пред инсталацију.

Пошто се црква морала због исправке како споља тако и изнутра а нарочито због покретања часне трапезе, потпуно осветити, те је то освешћење спојено са инсталацијом новог митрополита, па је тако двострука свечаност и весеље било 2./15. маја о. г. у Тузли.

Црква је споља окречена, кров јој префарбан бојом бакарног изгледа, крстови на звоннику и кубетима позлаћени су и сат је стављен у звоник; изнутра пак црква је лијепо молована од Стевана Субановића; патосана је азбестидом и украшена врло лијепим иконостасом и столовима са позлаћеним резбаријама у српском штилу и шарамима. Иконостас је радио Србин Вуковић из Пеиште, а иконе је моловао **Марко Греговић** из Мостара.

Г. **Греговић** у колико је нама по чувењу познато, показао је своју сликарску способност при моловању икона требињске цркве, па је освјетлао себи образ и са иконама тузланске цркве.

Иконе су рађене у византинско-српском штилу с понеким угледањем на руску иконографију.

Престолне иконе све су лијепе а иконе Хр. Спаситеља и Богоматере су међу њима најљепше. Св. Јован Претеча са својим мршавим лицем, строгим погледом и подигнутом десном руком и кажипрстом одговара јеванђелском Претечи.

¹⁾ Види на страни 166.

Међу празничним иконама лијепо су: Богојављење, Рождество и Вознесеније, код кога ти се чини да се Хр. Спаситељ збиљам уздиже на небеса а међу тима и у опште међу свјема иконама најљепша, најизразитија и особите љепоте је икона преображења. Хр. Спаситељ у пребијеној одјећи, обасјан великом свјетлости говори на Гори с Мојсијом и Илијом а под гором сједе Петар, Јаков и Јован апостоли. Како је поћ била, апостоли су дримали а Петар сједећи и држећи руке преко кољена чак је и заспао. На један пут засијала се с горе велика свјетлост и чуо се глас Бога Оца. Апостоли су се из полусна пренули и зачудили па у том чуду Јаков једном руком буди Петра гледајући на гору а Јован рад би био да добро види и чује шта се оно збива па у чуду окренуо се према гори и гледа, ал му свјетлост очи заноси па их рукама заклања. А ова свјетлост дивно сјаји на равони помрчину ноћи као што и извор њен Христос Спаситељ равони „тму грѣхону“. Апостоли су овом свјетлости умјетничким начином освјетљени оном страном, која је окренута према гори па то освјетљење са дијеловима неосвјетљеним даје цијелој слици веома лијеп и изразит облик.

У најгорњем реду у средини икона Воскресења је такођер дивно изведена, премда је умјетник имао саразмјерно мало простора на расположењу.

У лијепим столовима архијерејским и владарским врло су лијепо иконе св. Саве и св. цара Лазара.

Оволико као нестручњак напоменусмо али ипак слободни смо устврдити, да је рад г. Греговића у сваком погледу успио а то је потврдила и комисија, која је без примједбе у присуству новог г. митрополита Илариона с признањем рад г. Греговића без икакве примједбе примила.

Осим овога унутарњег и спољашњег украса, тузланска црква добила је приликом освећења богатих поклона у утварима. Тако г. Перо Р. Јовановић трг из Тузле поконио је дивну и скупоцијену плаштаницу а г. Ристо син г. Јове Р. Јовановића трговца из Тузле приликом бављења у Русији купио је и тузланској цркви поконио скупоцијени: путир, дискос, ложицу, звијездицу, тањираће, дарке, крет, чираке и рипиде, и дарохранилицу. Бог им за то наспорио и намножио!

Тузланска црква дакле сада је тако изнутра украшена, да што се тиче љепоте (ако и не скупоцијености и богатства) смјело смјемо устврдити, да је љепше у свој Босни нема.

С тога Срби Тузлаци који су новчаном жртвом од преко 40.000 К. за украс своје св. цркве показали се не само пожртвовни већ и родољубиви и христољубиви а тиме уједно доказали, да у њима у пуној снази живи и дјелује велика вјера отаца наших, велимо Срби Тузлаци заслужни су сваког признања и похвале и освјетлили су свој српски образ.

* * *

Послије инсталације нови г. митрополит Иларион учинио је подворење г. комесару а по том примао је у свом стану честитања и то: од г. комесара, од архијереја, од висопреч. г. Илариона Зеремског архимандрита у име његове Светости преузв. г. патријарха Лукијана Богдановића, од официрског кора с г. генералом Мишчевићем на челу од чиновништва с г. окружником Фогларом на челу, од кадије Миџића у име тузланског муфтије кога је мјесто упражњено; од Ристе Х. Дамјановића у име Великог Савјета из Сарајева и епархијског савјета сарајевског у друштву са јеромонахом Дан. Библијом; од проте Димитрије

БИБЛИОГРАФИЈА

Извори

А) *Штампа*⁷¹

- [1] „Prva glavna skupština društva Matice dalmatinske“, *Narodni koledar novi i stari za prestupnu godinu 1864*, uredio J. Sundečić kao odborski član Matice dalmatinske, izdan o trošku društva Matice dalmatinske, druga godina, u Zadru, tiskom Demarchi-Rougierovim, 104.
- [2] „Imenik G. G. Matičinih povjerenikah u Dalmaciji i indje“, *Narodni koledar novi i stari za prestupnu godinu 1864*, uredio J. Sundečić kao odborski član Matice dalmatinske, izdan o trošku društva Matice dalmatinske, druga godina, u Zadru, tiskom Demarchi-Rougierovim, 116.
- [3] „Гг. Предбројници.“, *Србско-Далмајински маџазин за јодину 1870–1*, уредно Герасим Петрановић, консисторјални и М. Драговића Архимандрит, Година XXIX, у Задру, Печатња Нар. Листа, 145–151.
- [4] „Notizie locali e provinciali — Mistni i pokrajinski glasovi“, *Avvisatore Dalmato — Objavitelj dalmatinski*, N. ro 89 — Zara, Sabato, 6 Novembre 1875, 3.
- [5] „Умјетност“, *Глас Црнојорца*, XVIII/24 (11. 6. 1889), Цетиње, 3.
- [6] „Умјетност“, *Глас Црнојорца*, XVIII/35 (27. 8. 1889), Цетиње, 3.
- [7] „Греговићеве слике“, *Глас Црнојорца*, XXV/31 (27. 7. 1896), Цетиње, 4.
- [8] *Глас Црнојорца*, XXV/33 (10. 8. 1896), Цетиње.
- [9] „Дар принцу напуљском“, *Глас Црнојорца*, XXV/41 (06. 10. 1896), Цетиње, 4.
- [10] „Главна годишња скупштина Занатлијског пјевачко-тамбурашког Друштва на Цетињу“, *Глас Црнојорца*, XXXIV/13 (2. 4. 1905), Цетиње, 3.
- [11] „Забава у Зетском дому“, *Глас Црнојорца*, XXXIV/21 (28. 5. 1905), Цетиње, 4.
- [12] „Јавна благодарност“, *Глас Црнојорца*, XXXIV/33 (20. 8. 1905), Цетиње, 4.
- [13] Дионисије Миковић, Антоније Вучетић, „Паштровићи“, *Srđ*, IV/ 11, 12 (30. јуна 1905), Dubrovnik, 487–495.
- [14] Ј. П., „Свечаност приликом хиротоније и иншталације АЕ и Митрополита зворничко-тузланског Госп. Илариона Радонића“, *Исјочник*, XXIV / 11 и 12, (1. јула 1910), Сарајево, 190–200.
- [15] Јоцо Горњопољски, „Црногорски умјетници“, *Босанска вила*, XXV/16, 17 (август 1910), Сарајево, 258.
- [16] „Ми Никола I по милости Божјој краљ и господар Црне Горе“, *Глас Црнојорца*, XLI/25 (12. 6. 1912), Цетиње, 1.
- [17] „Monarchenbesuche“, *Sport & Salons. Illustrierte Zeitschrift für die Vornehme Welt*, 15/25 (15. Juni 1912), Wien, 2–3.

Б) *Рукописи*

- [1] МИТРОВИЋ, Владимир Н.: *Породица Медин* (рукопис), 1969, власништво Слободана Митровића из Будве.

⁷¹ Листови су дати поштујући хронолошко начело.

- [2] ПЕРАЗИЋ, Нико Л.: *Пашићровски појединци (личности) кроз XIX и прву половину XX вијека*, I и II дио. Из збирке фотокопија бр. 51 (ПОПЕР), Државни архив Црне Горе — Архивски одсјек Будва.
- [3] ПЕРАЗИЋ, Нико Л.: „Ластва“, у: *Приче о догађајима по чувању на терену Ошћине Пашићровске*, 1954–1955. Из збирке фотокопија бр. 51 (ПОПЕР), Државни архив Црне Горе — Архивски одсјек Будва.

В) Матичне књије⁷²

- [1] Матична књига рођених 1859–1900 (Кастел Ластва)
- [2] Матична књига вјенчаних 1859–1900 (Кастел Ластва)
- [3] Матична књига умрлих 1859–1900 (Кастел Ластва)
- [4] Матична књига рођених 1901–1945 (Петровац на Мору)
- [5] Матична књига вјенчаних 1901–1945 (Петровац на Мору)
- [6] Матична књига умрлих 1901–1945 (Петровац на Мору)

Г) Фотографије

- [1] Петровац на Мору (s. a.). Картографско-географска збирка Националне библиотеке Црне Горе „Ђурђе Црнојевић“, NBCG 295FR.
- [2] Душан Ј. Греговић. Власништво породице Зубер–Греговић.
- [3] Хотел „Сутјеска“, Петровац на Мору. Власништво породице Зубер–Греговић. <https://www.zuber-gregovic.me/imovina-petrovac/>.

Литература

- [1] ВУКМАНОВИЋ, Јован: *Пашићровићи. Антиротогеографско-етнолошка историја*, Цетиње, [д. и.], 1960.
- [2] ГАЈИЋ, Milica: Jovan Ivanišević — Pokušaj rekonstrukcije njegove biografije, *Zvuk*, 2, 1980, Sarajevo, 65–72.
- [3] DELIĆ, Marija: *Darinka Petrović — glamurozna crnogorska knjeginja*, <http://www.srpskilegat.rs/darinka-petrovic-glamurozna-crnogorska-knjeginja/?pismo=lat> (pristup: 7. 4. 2020).
- [4] ERTUĞ, Zeynep Tarim: Dolmabahçe Palace, u: *Encyclopedia of the Ottoman Empire*, ed. Gábor Ágoston, Bruce Masters, Facts on File, New York, 2009, 186–188.
- [5] ГОРЉЕВИЋ, Spiridon: *Montenegro und die Montenegriner*, Verlag von Hermann Fries, Leipzig, 1877.
- [6] ИВАНОВИЋ, Драгана: „Биографија“, у: *Марко Греговић. Стогодишњица прве самосталне изложбе слика у Црној Гори* (каталог изложбе), Модерна галерија Будва, Будва, 1997.

⁷² У питању су преписи матичних књига, урађени средином 20. века, који се чувају у Месној канцеларији у Петровцу на Мору (Секретаријат за локалну самоуправу Општине Будва).

- [7] ИВАНОВИЋ, Драгана: „Сто педесет година од рођења сликара Марка Греговића“, у: Медин, Д. (ур.), *Марко К. Греговић. 150 година од рођења (1867–2017). Слике и иконе* (каталог изложбе), ЈУ Музеји и галерије Будве, Будва, 2017, 3–7.
- [8] *Istorijat Narodne biblioteke Budve*, <https://www.nbbd.me/istorijat/lang/lat> (приступ: 20. 4. 2020).
- [9] КОКАНОВИЋ, Маријана: Једно непознато писмо Јована Иванишевића, *Зборник Мајице српске за сценске уметности и музику*, 32–33, Нови Сад, 2005, 250–253.
- [10] КОКАНОВИЋ МАРКОВИЋ, Маријана: *Друшћивена улога салонске музике у живоју и сисћему вредности српској грађансћива у 19. веку*, Музиколошки институт САНУ, Београд, 2014.
- [11] КОКАНОВИЋ МАРКОВИЋ, Marijana, MEDIN, Dušan: „Neispisana ženska istorija porodice Gregović iz Kastel Lastve u kontekstu građanske kulture“, у: *Žensko nematerijalno kulturno nasljeđe Crne Gore: Nove tape, rodne perspektive*, ur. Nataša Nelević, NVO Nova, Centar za feminističku kulturu, Podgorica, 2020, 23–43.
- [12] KRIVOKAPIĆ, Petar, BORILOVIĆ, Branislav: *Bibliografija o iseljenicima iz Crne Gore do 1941*, Centar za iseljenike Crne Gore, Podgorica, 2010.
- [13] Lidia (Lilly) Ranganath (1925–2015). <https://www.legacy.com/obituaries/themonitor/obituary.aspx?n=lidia-ranganath-lilly&pid=175003499&fhid=8128> (приступ: 24. 7. 2020).
- [14] ЛУКЕТИЋ, Мирослав: „Душан Греговић“, у: *Поменик Пашићровића I*, Банкада — Збор Паштровића, Петровац, 2000, 125–127.
- [15] ЛУКЕТИЋ, Мирослав: „Марко Крстов Греговић“, у: *Поменик Пашићровића I*, Банкада — Збор Паштровића, Петровац, 2000, 127–128.
- [16] ЛУКЕТИЋ, Мирослав: „Душан Греговић“, у: *Културна дашћина I*, избор, ЈУ Народна библиотека Будве, Будва, Паштровски алманах, Будва, Штампар Макарије, Београд, 2019, 105–107.
- [17] МАРТИНОВИЋ, Душан Ј.: *Пејвачка друшћива Црне Горе с њоседним осврћом на КУД Њејош — Цејиње*, Црногорска академија наука и умјетности, Подгорица, 2006.
- [18] МЕДИН, Душан, БУДИМИЋ ВУКОВИЋ, Ванеса: „О запису *Назив сћабала насаћених у Пејровцу* Ника Лукина Перазића“, *Бока: зборник радова из науке, кулћуре и умјетности*, 36, Херцег Нови, 2016, 261–271.
- [19] МЕДИН, Душан (ур.): *Марко К. Греговић. 150 година од рођења (1867–2017). Слике и иконе* (каталог изложбе), ЈУ Музеји и галерије Будве, Будва, 2017.
- [20] МИЉКОВИЋ КАТИЋ, Бојана: „Квекић, Марко“, *Српски биографски речник*, 5, Кв–Мао, главни уредник Чедомир Попов, Матица српска, Нови Сад, 2011, 30–31.
- [21] *Најзначајнији хоћели Београда 19. века*. <https://www.srbijaspace.com/blog/Najznacajniji-hoteli-Beograda-19-veka.html> (приступ 19. 1. 2021).
- [22] НАКИЋЕНОВИЋ, Сава: *Бока. Анћројојеографска сћудуја* [фототипско издање], ЦИД, Подгорица, Јавна установа Градска библиотека и читаоница, Херцег Нови, Херцег Нови, 2012.
- [23] НОВАКОВ, Александра: „Греговић, Душан“, *Српски биографски речник*, 2, В–Г, главни уредник Чедомир Попов, Матица српска, Нови Сад, 2006, 802–803.

- [24] НОВАКОВ, Александра: „Греговић, Марко“, *Српски биографски речник*, 2, В–Г, главни уредник Чедомир Попов, Матица српска, Нови Сад, 2006, 803.
- [25] RASPOPOVIĆ, Radoslav et al. (ur.): *Montenegro und das Deutsche Reich. Dokumente aus dem politischen Archiv des Auswärtigen Amtes in Berlin, 1906–1914, Band 2: 1910–1914*, Frank & Timme, Verlag für wissenschaftliche Literatur, Berlin, 2019.

Marijana KOKANOVIĆ-MARKOVIĆ

ON THE TRAIL OF THE FIRST PIANO IN KASTEL LASTVA —
CONTRIBUTIONS TO THE HISTORY OF PAŠTROVIĆIS' CIVIL CULTURE

Summary

Brothers Krsto and Jovo M. Gregović, the Paštrovići from Kastel Lastva (today Petrovac na Moru), who made a fortune in Constantinople in the middle of the 19th century, upon their return to their homeland, built a beautiful and large house that had two salons. In Constantinople Jovo Gregović married the Greek Katina Stanaki, who brought the first piano to Kastel Lastva in the 1870's. The luxurious salons of the Gregović brothers, Jovo's one even with the piano in it, equipped with period furniture and paintings, were undoubtedly a place of gathering and socialising, where guests had the opportunity to listen to Jovo's wife's piano playing. The importance of education and art in the Gregović family home is best evidenced in their descendants: Dušan J. Gregović was a distinguished diplomat and president of the Craftsmen Singing and Tamburitza Society in Cetinje, while Marko K. Gregović was one of the first educated painters in Montenegro. A note about the first piano in Kastel Lastva opens a window into the world of forgotten civil salons of the Gregović family, in which Dušan and Marko Gregović experienced their first contact with art. Following the fate of the piano, the „invisible“ female history of the Gregović family unfolds, starting with the Greek Katina Stanaki who was the first to play music on it, following her daughter Draginja and granddaughter Anastasija, who received their musical education in women's institutes such as the Girls Institute in Cetinje and the French School for Girls in Constantinople, to her great-granddaughter Lidija, a pianist who lived in Canada and the USA. As a symbol of civil culture of the 19th century, the first piano in Kastel Lastva was on a local level a sign of Europeanisation and modernisation: from salon music making in Gregovićs' home, to Marko and Dušan Gregović being the harbingers of modern Montenegro in the field of art and diplomacy.

Key words: Kastel Lastva, piano, Krsto M. Gregović, Jovo M. Gregović, Katina Stanaki, Dušan J. Gregović, Marko K. Gregović

